CİLT: 23 OCAK 1976 SAYI: 268

yeni ufuklar

VEDAT GÜNYOL — Seksenikilik Bir Gençti F. Celâl

DEMİR ÖZLÜ — Sosyalizm, Humanizm...

FAKİR BAYKURT — Oylat

CEMAL TOLLU — Eren - Bedri Rahmi Sergisi

SELİM İLERİ — S. Eyuboğlu Üzerine

ULUĞ İĞDEMİR — Ferit Celâl Güven

SUAT TAŞER — Tiyatro Kapanırsa..

SEZER TANSUG — Anadolu'da Türk Sanatı

HÜSEYİN ERDEM — Tiyatromuzun Boyutları

NEJAT SOYER — Tarzan Gibi

OSMAN SERHAT ERKEKLİ — Orhan Veli Kanık..

YIL: 1975 YENİ SAYI 268

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :
ORHAN BURİAN
(1914 - 1953)

SEKSEN İKİLİK BİR GENÇTİ FERİT CELÂL

Vedat Günyol

«Ömür boyunca düşüncede gençliği, hareketliliği olgunlukla bağdaştırmış örnek devrimci Ferit Celâl Güven'in ölümünden derin acı duyduk» diye yazılıydı ECEVİT çiftinin 25.11.1975 günü, Nurten Güven'e, GÜVEN ailesinin, her türlü övgüyü gölgede bırakacak ölçüye varmış özgeçisiyle övünç kaynağı olan gelini Nurten'e çektiği başsağlığı telgrafında.

Yeni Ufuklar okuyucularının 1966'lardan bu yana yazılarından tanıdıkları Ferit Celâl, seksen iki yaşına rağmen hâlâ genç kalmış, kalabilmiş insan, kimdi?

Onu, Ecevit'lerin değerlendirmelerine uyarak anlamaya, anlatmaya çalışalım; *hareketlilik* ve *olgunluk* dönemlerinden geçerek, bu her iki dönemi kapsayan *gençliği* üzerine eğilerek.

Ferit Celâl Güven'in *hareketlilik* dönemi on sekizlerinde başlar. Birinci Dünya Savaşı sürüp gitmektedir.

Ferit Celâl bir yandan hukuk okurken, bir yandan da Güzel Sanatlara (o zamanın Sanayii Nefise'sine) yazılmıştır. Yarıda bırakmak zorunda kalır öğrenimini. İstanbul'da bir «tâlimgâh» ta, İmparatorluk ordusunun üstün körü eğitim çarkından geçip, Kafkasya cephesinde alır soluğu. Bir bozuk, bir bombozuk cephe savaşında ağır yaralı olarak döner yurdu Adana'ya. Büyük savaş bitmiş, *Millî Mücadele* başlamıştır. Ferit Celâl iyileştikten sonra, üniformasını kuşanıp, Adana Cephesi Grup Komutanı olarak katılır Türk'ün bu ölüm kalım savaşına.

Koca bir imparatorluğun yıkıntıları, kalıntıları üzerinde *Türk* adına direnenlerin, Türk'ün öz yurdu uğruna canını başını koyanların, emperyalist, istilâcıların bağrına bağımsızlık süngüsünü saplamaya andiçmişlerin savaşıydı bu.

Ferit Celâl, 1968 Ocak ayında, dünyamızdan göçen Ali Fuat Cebesoy'un ardından yazdığı bir yazıda (Yeni Ufuklar, Şubat 1968, sayı: 189) o günlerin, bazı çevrelerde egemen olan bozgun havasını şöyle dile getiriyordu: «O günlerde düşünce şuydu: "Efendim, karşımızdaki bu devlerle nasıl başa çıkabiliriz? Düşünürsek böyle bir şey hayalden öteye gidemez. İyisi mi "ehven-i şer"i seçer, bir devletin mandasına sığınırız. Ne kurtarabilirsek kârdır." Bu sözler, birçok aydınların kafasında bile yer etmişti.

Bu korkaklara, onursuzlara karşı cesurlar vardı. Türk ulusunun tarihi, Türk ulusunun yiğit karakterini bilenler vardı. Canını, malını, rahatını bir pul değerinde olsun gözlerinde büyütmeyenler vardı. Bunlar: "Hayır, Efendiler? Yanılıyor, Türk ulusunu aldatıyorsunuz.

Ölmesini bilmeyen insanlar, enselerine vurulacak boyunduruğu bir kurtuluş aracı sayarlar.. Göreceksiniz, başaracağız, Türk ulusunun, Türk yurdunun bağımsızlığını, yüksek onurunu kurtaracağız." Cebesoy bu insanlardan biriydi...»

Ferit Celâl, Cebesoy'u anlatırken, biraz da kendini anlatmış oluyordu aslında. Cebesoy orduların başında, Ferit Celâl hem orduda hem ordu dışında, omuzda silâh, elde kalem, düşmanla savaşıyordu.

Adana, Fransızların çizmesi altındadır. «Millî Mücadeleciler» il merkezi olarak Pozantı'yı seçmişlerdir. Ferit Celâl, ilkağızda oraya gider. *Yeni Adana* gazetesinde, Adana'daki Fransız gazeteleriyle yoğun bir savaşa girişir. Atatürk'le ilk karşılaşması Pozantı'da olur. Gelgeç bir karşılaşmadır bu. Yedeksubay ve gazeteci Ferit Celâl hiç bir iz bırakmaz Atatürk'ün üstünde. Ama, kurtuluşta yeniden karşılaşırlar Adana'da. Ferit Celâl o gencecik yaşında, Adana Türkocağı genel sekreteridir. Anlatılmaz bir coşkuyla karşılar Adana, Büyük Kurtarıcı'yı. Ferit Celâl atılır öne. Yüreğini düşüncesine katıp, bütün içtenliğiyle seslenir Atatürk'e. Yurdu düşmanlardan temizledin ama işin bitmedi, der. Asıl bundan sonra başlıyor çetinin çetini savaşın. İç düşmanlardan temizlenmiş, hakkı hukukuyla, eğitimi öğretimiyle, örnek bir yurt istiyoruz senden, der...

Bu yakışıklı, bu atak, bu coşkulu genç-adam bitirir bitirmez sözlerini, derin, kuşkulu, irkiltici bir sessizlik sarar ortalığı. Atatürk, yanındakilere eğilip bir şeyler söyler. Tamam, bir gaf yaptım der içinden genç Ferit Celâl. Gazi Mustafa Kemal'i kızdırdım, beni cezalandıracak.

Ama, hayır. Gazi Paşa kızmamıştır. Tam tersine. Yüz çizgilerinde büyük bir sevincin alabildiğine rahatlığı, yumuşaklığıyle karşı söyleve başlamıştır kaşla göz arasında:

«Muhterem arkadaşlarım: Genç kardeşimizin gençlik namına söylediği sözler, bende büyük hisler, rikketler, intabalar ve azim, emniyet ve itimatlar hasıl etti. Bütün ciddiyetimle arz ederim ki, bu intibaat vicdanımla saadetlere zemini inkişaf olmuştur. Bende bu hissiyatın tecellisine sebebiyet verdiklerinden dolayı kendilerine teşekkür ederim. Bu dakikada müvacehelerinde bulunmakla mesut olduğum çok kıymetli ve çok kadim «Türkocağı» Adana'nın güzide gençleri! Sizler anlıyorum ki, beyanatta bulunan arkadaşınızla aynı derecei hissiyata malik bulunuyorsunuz. Ve hissiyatınızı tamamen izhar edebilecek kabiliyet ve kuvvette olduğunuz nasiyelerinizde okunuyor. Vatan ve millet sizin gibi gençlere malik bulundukça şimdiye kadar ihrazına muvaffak olduğu zaferlerin üstüne daha çok azametli zaferler koyabileceğine hiç şüphe etmiyorum...»

Bu karşılaşma, Ferit Celâl'in elli yılı aşkın *hareketliliğine* yeni ortamlar hazırlamıştır. 1924'ten 1966'ya kadar uzanan kırk iki yıl içinde Ferit Celâl, kendi kurduğu TÜRK SÖZÜ adlı günlük gazetenin başyazarlığını yapar. 1927'de, Urfa'dan milletvekili seçilerek Büyük Millet Meclisi'ne girer. Yirmi yıllık milletvekilliğinin en *hareketli* ve bereketli dönemi, Ankara Halkevi başkanlığında geçer. On yılı kapsayan bu dönemde, Ankara Halkevi, yoğun ve övünülesi bir kültür çabası içindedir, şiir matineleri, folklor çalışmaları, tiyatro oyunları, türkü şölenleri vb. ile.

Bu dönemde, Ferit Celâl, eşit *Fahime*'nin korkunç

bir kültür birikiminden gelen alçakgönüllü, ama derine işlemesini bilen ışıl ışıl uyarılarıyla, *hareketlilik* içinde, gittikçe, beliren bir *olgunluğa* ulaşır. Bu olgunluğun ilk denemesi, Prof. Pertev Boratav'ın duruşmasında yer alır. Bütün dünyanın folklor uzmanları içinde çok saygın bir yeri olan, bugün Paris'te Sorbonne Üniversitesinde ders veren Pertev Boratav, o günlerde, birkaç bilim arkadaşıyla birlikte, komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle, yargılanmakaydı. O Pertev Boratav, üniversitedeki dersleri dışında, Ankara Halkevinde, Ferit Celâl'in isteği ve de ısrarı üzerine, konferanslar vermişti.

Pertev Boratav yargılanıyordu. Ders verdiği kürsüyü allem edip kallem edip kapatmışlardı. Ders veremeyeceti. Para alamayacaktı. Açlıktan ölmeliydi, yurt kurtaran arslanların kıskançlıkları, aşağılık uydurma, yakıştırma suçlamaları yüzünden.

Pertev Boratav sanık sandelyesinde, Ferit Celâl tanık sandelyesinde. Boratav, Halkevi salonlarında komünist propagandası yapmış. Ferit Celâl'i uyutmuş.

Celâlleniyor Ferit Celâl yargıçların önünde. Bir tanık. Ama, bir sanık durumunda. Alıyor Boratav'ı kanatlarının altına. Basıyor onu yüreğine, o ağzına kadar dolu mahkeme salonunda.

Ferit Celâl Güven'in güvenliği de, saygınlığı da bu tanıklıkta başladı benim için, benim gibi niceleri için. Onu daha önceleri, kuşkuyla izlerdim, uzaklardan, çok uzaklardan. Ne de olsa, bir Halk Partiliydi. 1940 - 45 günlerinde, CHP. bir cehennem görünümünde ve de cehennem zebaniliğindeydi biz solaki, biz soldaki aydınlar için. Ama Ferit Celâl, bu cehennem zebanilerinin dışındaydı.

Ferit Celâl'in *olgunluğu*, 1946 seçimlerinde, Mersin'de CHP.'nin yenilgisinde daha bir anlam kazandı. Seçimi yitirmişti CHP. Onunla birlikte de Ferit Celâl. O günden sonra, Ferit Celâl hiç bir seçim listesine adını koydurmadı, koydurmaya çalışmadı. 27 Mayıs Devrimi, Kurucu Meclis'e üye ararken, bu namuslu, bu onurlu, bu *olgun* adama başvurmadan edemedi. Kurucu Meclis görevi sona erer ermez, Ferit Celâl, politik hayattan tümüyle ayrıldı, bütün varlığıyla bağlı olduğu, Atatürk'ün kurup can verdiği, ama sonradan yozlaşan, İnönü döneminde zorbalığa kaçan CHP.'den istifa ederek.

Olgunluğunun son aşamasıydı bu. Ferit Celâl, özel hayatında da, eşi Fahime ile birlikte, nice olgunluk sınavlarından geçmişti başarıyla. On sekizinci baharında, taptaze kızlarını yitirmişti bu karı-koca. Hayata küsmemiş, sürdürmüşlerdi yaşamlarını, okuma yazma, aydınlanma aydınlatma yolunda çevrelerini. Kızlarının ölümünden on sekiz yıl sonra, biricik oğullarını, adıyla sanıyla Doktor GÜNGÖR GÜVEN'i, üç erkek çocuk babası, yüzlerce sergilik müzelik, kalımlı kalıcı resim desen ustası, yeraltı yerüstü, denizaltı deniz üstü av meraklısı, şiir tutkunu, sanat vurgunu, dost canlısı *Güngör*'ü yitirmişlerdi. Üç erkek torun, bir yiğit gelin, üç-beş candan dost yetmişti onlara, şu kalımsız dünyadaki sınırlı yaşamlarını sürdürmeye. Geçen yıl, akciğer kanseri Fahime'yi, o elli yıllık hayat arkadaşını alıp götürmüştü Ferit Celâl'in.

Bir ay önce göçüp gitti Ferit Celâl bu dünyadan, aynı hastalığın aman vermezliğine uzun boylu direnemeden.

Ama, Ferit Celâl de, Fahime Güven de, o geçkin yaşlarına rağmen, gepgençtiler yaşadıkları sürece. Yaşadık-

ları günlerin bütün sorunlarına açık, geleceğe yönelik kafa yapılarıyla gencecik insanlardı. Doksanında ağaçlara tırmanan B. Shaw'lar, doksan dörtlerinde, savaş aleyhinde gösterilere önayak olan B. Russell'lar, seksen bilmem kaçında Türk tiyatrolarına gençlik aşısı yapan M. Ertuğrul'lar kadar genç, onlar kadar enerjik, onlar kadar diriydiler.

1966 yılından bu yana Ferit Celâl'in şurda burda çıkan yazılarına bakmak elverir onun ne denli genç kaldığını anlamak için. Dilde genç, kafada genç, gönülde genç bir insandı Ferit Celâl Güven.

o

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

o *Toplumbilim Terimleri Sözleri:* Doç Dr. Özer Ozankaya. Ankara 1975, 15 TL.

o *Seçilmiş Bektaşi Fıkraları:* Sami N. Özerdim. Ankara 1975. 6 TL.

o *Dilimiz Üstüne Konuşmalar:* Melih Cevdet Anday. Ankara 1975. 10 TL.

o *Terim ve Sözcükler Kılavuzu* (Türkçeleştirilmiş metinleriyle birlikte Türk Medenî Kanunu ve Borçlar Kanunu), 3. Cilt. Ankara 1975. 15 TL.

o *Dilbilgisi:* Tahir Nejat Gencan. Gözden geçirilmiş 3. baskı. Ankara 1975. 40 TL.

o *Bilimsel Bildiriler 1972:* Türk Dil Kurumu'nun 40. ve Divan-ü Lûgati't-Türk'ün 900. yıldönümleri dolayısiyle düzenlenen 1. Türk Dili Bilimsel Kurultayında Sunulan Bildiriler (Ankara, 27-29 Eylül 1972). Ankara 1975, 200 TL.

o *On Dördüncü Türk Dil Kurultayı 1974:* Ankara 1975.

SOSYALİZM, HÜMANİZM, LİBERAL DEMOKRATLIK

Demir Özlü

12 Mart rejiminin sona ermesine yakın aylarda, önce Tektaş Ağaoğlu yazdı, hümanizme saldıran bir yazı. Sonradan Troçkist eğilimli olduğunu saklamayan bir dergide. (Ne troçkizmi ama, Türkiye'ye özgü konuşurken aşırıcı bir sekterlik). Yakınlarda da Can Yücel, Birikim dergisinin Kasım sayısında, 'Epigram' adlı şiiriyle hümanistlere takılıyor. O Fransız düşünürü Louis Althusser'e bağlılığını tekrarlamaktan çekinmeyen Murat Belge'nin yayınladığı dergide.

Can Yücel'in insancıllığa iyice yakın olduğunu, her şeyiyle tümüyle insancıl olduğunu bilirim oysa. Bizdeki, bir çeşit hümanistlere kızmış olacak.

O Louis Althusser, özellikle *Pour Marx* adlı yapıtında, kendi düşüncesi açısından, Marx'ın düşüncelerinin oluşumundaki iki aşamaya dikkati çekendi: genç Marx'la, daha sonraki Marx... 1844 Elyazmaları'nın Marx'ıyla, 1848'den sonraki Bildiri'nin, Ekonomi Politik'in, Kapital'in Marx'ı. Onların deyimiyle, 1847 bunalımına değin, felsefe alanında bir 'idealist-burjuva', siyasal alanda bir 'liberal-demokrat' olarak ilk düşünce-oluşumunu yaşayan genç hegelciyle, 1848 Devrimi'nden sonra tarihsel maddeciliğe yönelen, onu yaratan Marx... Gençlik yıllarının felsefeci Marx'ıyla, sonraki dönemin, tarihin maddeci yorumunu yapan, diyalektik maddeci tarih felsefesini kuran, kapitalist ekonominin işleyiş mekanizmasını ortaya koyan bilimci düşünür.

Ben öyle kolaylıkla, Türkiye'de kalkıp da, maddeci bilgi kuramının (epistomolojinin) yeniden kurulacağını ya da boşluklarının doldurulabileceğini (varsa böyle boşluklar) sanacak kişilerden değilim. Bizim tarihsel, toplumsal, kültürel durumumuzun henüz buna elverişli olmadığına, inanırım. Bizim ancak eleştiriler, karşıeleştiriler yapabilecek düzeyde olduğumuza inanırım henüz. O yüzden de, büyük kuramsal savları kuşkuyla karşılarım. Türk aydınlarının, dünyada olup biten her şeyi — bu arada düşünce ile bilimler alanında da olup bitenleri — sonsuz bir dirençle izlemeye çalışmaları gerektiğine iyice inanırım ama, daha, kuramlar kuracak ya da büyük felsefe dizgelerinin 'boşluklarını' dolduracak düzeye geldiğimize inanamam. Tek kişinin de yapabileceği işler değildir bunlar. Tek kişinin çıkıp da bu işleri yapabilmesi için, toplumca belirli bir düzeye gelebilmek gereklidir önce. Bu yüzden de, günlük, pratik bir yazıyı, o kuramsal savlardan daha çok önemserim. Ölçümüzü bilmeliyiz.

Dünya sosyalist hareketi Marx'a bağlı olduğundan ve bu hareketin siyasal etkinliği çok büyük olduğundan, Marx'ın düşüncesi çevresindeki tartışmalar, çatışmalar bütün canlılığıyla sürmektedir. Politik farklılaşmalara kolayca yansımakta, bazen de tersine, politik farklılıklarca körüklenmektedir. Bir bölüm marks-araştırıcıları, onun düşünce oluşumundaki iki dönemi birbirinden ayırırlar. Bu özellikle 1844 Elyazmaları'nın yayınlanıp, inceden inceye okunup eleştirilmesinden sonra hızlanmıştır. Bir bölüm marks-araştırıcıları, bu felsefî yazılardaki genç Marx'ı, henüz idealist felsefenin ışıkları üzerine vuran, hegelci düşüncenin etkisinden tam sıyrılmamış bir felsefeci bulurlar. Aslını ararsanız, Marx'ın idealist

etkiler taşımasından değildir bu, bazı hegelci kavramlar kullanmasındandır. «Yabancılaşma/Aliénation» da kökü Aydınlanmacı felsefecilere, Rousseau'ya, Goethe'ye, Schiller'e dayanan hegelci bir kavramdır. Bazı araştırıcılar bu «yabancılaşma» kavramında dinsel bir anlam yükü dahi bulurlar.

Marx, felsefî yazılarında, kapitalist toplum içinde insan yabancılaşmasını görür, hem de bu olguyu çalışmanın, emeğin durumuna dayandırarak. Kapitalist toplumda iş bölümünün, kafa ve kol emeği arasındaki ayrımın yarattığı yabancılaşmayı, çalışanlarla, üretim araçları sahipleri arasındaki ayrımın getirdiği yabancılaşmayı, işçinin üretim yaparkenki yabancılaşmasını; işçinin, işinin «dışında» kalışını, «kendine yabancı» kalışını, «kendi önünde bağımsızlaşan» ondan koparak uzaklaşan emeğinin, etkinliğinin yarattığı yabancılaşmayı (tabiî ki, ondan uzaklaşıp yabancılaşma emeği, değişerek, para, sermaye... v.b. şeyler halinde, ona düşman bir şey olarak, onu ezmek üzere tekrar karşısına gelecektir), kapitalist toplumun insan-dışı örgütlenmişliğini, bu örgütleniş içinde işçinin somut ve öznel yozlaşmasını... (Manuscrits de 1844, Ed. Sociales 1962, s. 57, 58, 60)... İşçinin somut yaşamı, üretim eylemi içindeki yabancılaşmasıdır bu. Çalışma özgür değildir. Çalışma çalışana ait değildir. Bu yabancılaşma içinde insan kendi kendine de yabancılaşır. Özel mülkiyet, ücret... v.b. yabancılaşmış çalışmanın nedenidirler.

Kapitalist toplumdaki 'yabancılaşmış insan', sosyalizm yoluyla 'bütünsel insan' olacaktır.

Örneğin Marx üzerine çalışmalar yapmış Jacques Rancière, 1844 Elyazmaları'ndaki Marx'ın hegelci oldu-

ğunu söyler: Jacques Rancière, Lire le Capital, 1. cilt, Maspero, 1965, s. 119. Marx, Hegel'i kökten eleştirip değiştirir ama, bu tür düşünürlerin düşüncesine göre, idealist felsefenin kavramlarından henüz kurtulamamıştır. İnsanı tarih içindeki yerine iyice oturtmamıştır henüz. Tarihsel maddecilik kuramını kurmamıştır daha. İnsanı, tarihsel gerekirciliği (tarihsel determinizmi) içine büsbütün yerleştirmemiştir daha.

Maxmilien Rubel gibi marks-bilimcileri, onun bu ilk dönemine daha çok bağlı kalırlar, (taraf tutarak) sosyalist kuramını salt ahlâksal kaygılarla kurduğunu söylemekten çekinmezler. Louis Althusser de, soğukça ayırır, bu iki dönemi birbirinden. Metafizik kavramların en ufağından bile sakınır o, «saltık» bilim ardına düşmüştür bu entellektüel de. Marx'ın, bu ilk dönemine 'hümanist komünizm' adını da verir bu tür yazarlar.

İşte sorun burdan kopuyor. İkiye bölüyorlar Marx'ın düşüncesini. Ardından da bu ilk dönemi, burjuva düşüncelerinin, bir bölüm idealizmin, tabiî bu arada hümanizmin uzantısı gibi görüp gösteriyorlar. Geçmişte metafizik yükü olmuş kavramlardan, bilim adına tiksindikleri için, toptan bu ilk dönemi de, burjuva demokrat liberalizmin, bir burjuva ideolojisi olan hümanizmin içine yuvarlayıveriyorlar.

(Böylece yazarken Maximilien Rubel'e haksızlık etmeyelim. O Marx'ın düşüncesinin 'sürekliliğine', ilk Marx'ın sürekli olarak devam ettiğine inanıyor.)

Sonraki döneminde Marx, bundan böyle «yabancılaşma» kavramını kullanmadığı gibi, «bütünsel insan» dan ya da «gerçek insanın gerçekleşmesi» nden sözetmiyormuş. İnsanı artık bütün toplumsal belirlenmeleriyle

birlikte ele alıyormuş. Artık insanı tarihsel gelişimi dışında ele almıyormuş. Soyut bir «insan», «insancıllık» sorunu yokmuş. Belli toplumsal-tarihsel koşullar, belirlenmeler içinde, somut bir insan varmış.

Doğru bu düşünceler... Doğru ama, Elyazmaları'nın insanının soyut bir insan olduğu düşüncesi yanlış. Elyazmalarında ele alınan «yabancılaşmış insan» da somut insan, kapitalist üretim biçimi içinde yabancılaşmış insan. Özellikle emeğinin aldığı, emeğin özüne yabancı, biçimler, ilişkiler, güçler yüzünden yabancılaşmış insan.

Kavramlar üzerinde fazlaca duran kişiler bilgiç kişilerdir. Marx, önce kapitalist toplum içindeki insanın durumunu anlatıyor, en güzel, felsefî bir dille. Ardından bu «insan» ı, ayrı ayrı, toplum içindeki, toplumsal tüm bağlamları içindeki, tarih içindeki, tarihsel gelişim içindeki yerine yerleştiriyor. Önce soyut, ütopik sosyalist bir dönem yaşayıp, ardından düşüncesini salt bilimsel, gerekirci, (determinist) bir düzeyde geliştirmiyor. Önce soyut insancıl olup, ardından, somut gerekirci olmuyor. Gençlik yazılarında, önce insanın durumunu anlatıyor. Sonra da o insanı, toplumsal belirlenmeleri, tarih içindeki yerine yerleştiriyor.

Bu yüzden sosyalist teori içindeki insancıllık, bir gençlik düşüncesi, hevesi ya da duyarlığı değildir. Sosyalist teori, insancıllığın gerçekleşme yoludur. Nasıl burjuva devriminin kuramsal amaçlarının, mutlak anlamlarıyla, asıl gerçekleşme yolu, bu kuramdan geçiyorsa, Aydınlanma Çağı'nın ütopyası insancıllığın da gerçekleşme yolu gene bu kuramdan geçer. Eğer insanlığın sınıflı tarihinin son çelişkileri, kapitalist toplumun içinde taşıdığı çelişkilerse, doğrusu, bu sorunun da kuramsal ya da pratik başka bir çözüm yolu yoktur.

OYLAT

Fakir Baykurt

Doğaya hayranlık insanın ilk çığlıklarından olsa gerek. İlkin korku biçimindeydi belki bu çığlık. Yalçın kayalıklar, uçurumlar, sırtlar, güzelim düzlükler, örülmüşçesine ormanla, otla kaplıydı. Yazda güzde, burun kılları açlığın hırsından sertelmiş saldırgan yaban hayvanları dolaşıyordu. İnsan, egemenliğini artırdıkça hayvanların bolluğunu kırdı, o güzelim örtüyü de söküp kelleştirmeye başladı, korktuğu, taptığı doğayı. Korku uyandıracak kadar görkemli güzellikler kalmadı, hayranlık uyandıracak yerler seyreldi.

Konya'da oturduğum zaman fırsat bulup birkaç kez gitmiştim Meram'a. Çöle dönmüş bozkırların sınırsızlığı içinde el kadar bir parçaydı, olağanüstü bir güzellik etkisi yapıyordu. Özene özene anlatmak istemiştim o güzelliği. «Köygöçüren» de yeterince fırsat bulamadım.

Ankara'nın 40 kilometre kadar doğusundaki «Beynam Ormanı» da, olsun olsun ufacık bir tepeyi dolduruyor, daha doğrusu seyrek seyrek kapatıyor. Şimdi insanlar ona da güzel diyorlar. Hattâ kimisi zıplıyor, çığlık falan atıyor.

Yurt gezilerinde gördüğüm yerlerin en güzelini seçmeye özenmiştim bir zamanlar. Köyceğiz, denizi, dalyanı, duru gökleri, buğulu çamlıklarıyla eşi bulunmaz bir yerdi, belki birincilik onundu. Ayancık, her yanı çam kaplı dik bayırların iniverdiği yerden başlayan yalçın dalgalı deniziyle başka bir güzellikti. Safmışım: Hiç her yanı ayrı ayrı güzellik koyaklarıyla örülü olan bir do-

ğanın parçaları sıraya sokulabilir miydi? Balkanlar'da, Kuzey Amerika'da, aşkın taşkın övgülerden sonra gidip gördüğüm güzelliklerle kıyaslamak geçti kendi doğamızın güzelliklerini bir zaman. Buna da yer ve yakışık yoktu. Bozkırlarda nice günler oturup günbatımlarını seyrettim. Tanları... Bozkırları bile bunca güzel olabilen bir doğanın sıraya sığacak yanı yoktu, ne kadar kemirilse, ne kadar akılsızca sömürülse tükenmiyordu.

Yakın yıllarda Kazdağı'nı gördüm köşe bucak. Hattâ öğmeyi de bırakmalı güzel yerleri. Sutüven, düşkırıklığına uğrattı beni. Hasanboğuldu da öyle. Güre köyünün üst yanındaki Pınarbaşı yazılara geçmemişti, hepsinden uluydu güzellik yönünden. Yüzyılları sepserin bir hışırtıyla yaşamış çınarların dibinde insanın omuzları düşüyordu.

Oylat'ı gördüm, Oylat bambaşka güzellikte, aransa taransa benzeri az bulunur, doğanın insanlara en özenli armağanlarından biri olarak çöküp durur Uludağ'ın uzantısı dağlardan birinin göğsünde... Bursa'ya 70, İnegöl'e 26 kilometre yakınlıkta, Ankara yolunun da 11 kilometre güneyinde. Bir kasaba, bir köy değil. Kışları inler cinler top oynuyor belki. Bağrından bir sıcak su çıkıyor. Yele, sızıya, kireçlenmeye, başka hastalıklara iyi gelen, buğulu, ışınlı bir su. Ne varsa bu suda var diye, yazın ucu görünür görünmez, toplanmaya başlıyor insanlar. «Radyoaktivitesi on!» diyorlar.

Bilmem kaç yıl önce iki öğretmen, iki tüccar, birkaç başka İnegöllü ile belediye falan birleşip ortaklık kurmuşlar. Yol açtırmışlar. Bir otel, bir sürü baraka yapmışlar. Otele eklemeler yapılıyor şimdi. Osman diye Hilmiyeli bir arkadaş da bir yeri tutmuş, ortaklığın kar-

şısına bir otel dikmiş. Onun da barakaları var. Otuz yıldır, elli yıldır düzenli gelip giden müşterilere rastlıyorsunuz. Büyükada'daki köşkünü bırakıp geliyor kimi. Kıyıdaki yazlığını, villâsını bırakıp geliyor. Bay Marco İstanbul'da ipek tüccarıymış, «madama» sıyla birlikte yirmi yıldır gelir, üçer hafta kalır gidermiş. Hurdacı, hırdavatçı, kırtasiyeci, soğan tüccarı, bayındırlık müdürlüğünden emekli, eski yargıç, eski milletvekili, eski bakan, eski savcı, maden işleticileri, hacılar, namlı hocalar, havlucular, raporlu öğretmenler, bakanlıkların merkez örgütlerinden memurlar gelip on beşer, yirmişer gün kalıyorlar.

Bir kayanın altından elli derece ile fışkıran sıcak suyu büyük boruya alıp iki hamama bölmüşler. Hamamlar da ikişer havuzlu, üstleri beton yapılarla örtük, Bursa hamamları biçiminde mermerli, yeniden üçer oluğa bölünmüş sular, yüksekten akıyor durmadan, soğumadan.

Müşteriler, önce kurnalarda keselenip sabunalnıyor, sonra on dakika kadar büyük havuzda, on dakika kadar da küçük havuzda «aslan ağzı» denilen olukların altında kalıp çıkıyorlar. Tere yatıyorlar odalarında. Kahvaltıya, yemeğe iniyorlar sonra. Sonra gezintiye çıkıyorlar. Orman müthiş. Çamın türlüsü, meşesi, gürgeni, köknarı, lâdini, kestanesi, ıhlamuru, daha saymakla bitmez ağaç türü: Kuşburnular, karamuklar, çınarlar, alımlı, çalımlı, soylu çınarlar... Bir de bahçe yapmışlar. Zarife kadının yetiştirdiği çiçeklerle döşeli, aralarına saksılar bile sıralamışlar. «Çağlayan» denilen yerdeki suyu da yakalayıp beton arıklarla bu bahçenin içinden geçirip ayağını da vermişler mi aşağıya. Orada çark döndürüp elektirik akımı sağlıyorlar.

Ormandaki yürüyüşler hoş mu hoş oluyor. Bakıyor-

sun yağmur yağmış. Çıkıp balkonuna oturuyorsun odanın. Bir süre yağıyor yağıyor. Diner dinmez bir güneş, bir güneş. Orman terlemeye başlıyor. Buğular yükseliyor. Buğular bulut olup çekiliyor göğe yukarı. Ve damlalar şip şip akıyor akıyor dipteki otların üstüne. Ak ak, topak topak mantarlar, sarı mor çayır çiçekleri, milyonlarcası...

Sıcak suya iki giren, üç giren, dokunacağını falan düşünmeden dönüp dönüp girenler, havuzda kulaç atıp yüzenler... «Madem bu hak bize verilmiş!» deyip habire giriyorlar. Bazısı da bilecen: «Radyoaktivite ne yapar bedeni! Delik deşik eder. Bir girmek yeter...» Parası gibi vakti de yeterli olanlar, yirmi bir banyoyu yirmi bir günde alıp gidiyorlar. İsterse ışınlı su iyi gelmesin ağrılarına, orman havası, sessizlik, o bulunmaz sessizlik dinlendiriyor. Ne kadar kan varsa damarlarında temizliyor. Arı duru, dipdinç çekip gidiyorsun.

Kitaplar okudum şifalı sular üstüne. Kırk türlü maden eriyiğini yüklenip geliyorlar yerkürenin karnından. Neruda'nın anılarında da geçiyor: «Odaların birinin orta yerinde akan, yanardağlardan gelen sıcak kaplıca sularının kucağına bıraktık kendimizi...» And dağlarının başındaki sınırı kaçak geçip Meksika'ya girerken...

Sıcak su ile ormanın yarattığı güzelliğe doyulacak gibi değil gerçekten. Oylat suyunun sıcaklığı hamamlarda 40 dereceye iniyor. Özel gibi motelcikler yapılmış. Birazını da bunlara ayırıyorlarmış suyun. Daha da yapılacak deniyor. Kırk derece, tam vücut ısısı. O zaman gir içine, hiç çıkma. İnse inse otuz sekize iner...

Gir içine çıkma, ama nasıl girip de çıkmayacaksın? Önceden parasının yarısını yatırıp sıra alman gerek. Sı-

ra bulamazsan İnegöl'den falan yüksek tanıdıkların olacak, torpil patlatacaksın. Tadını almışlar ya, bu yıl gelen, gelecek yılın da parasını yatırıp, odasını ayırtıp gidiyor. Zincirleme... Yemeklerini de pek beğeniyorlar otelin. Kasap kesiyor, hemen butları yüklenip getiriyorlar mutfağa. Yörenin sebzeleri, yemişleri akıp çıkıp geliyor. Bahçekaya köyü ormanın içinde. Güzelim bahçeler. Sekizinde onunda kızlar, tazecik elleriyle, Emineler, Zikriyeler, Aliler, sepetlerini doldurup geliyorlar. Akdut, karadut, bal tadında erikler, armutların en iyileri... Tarım ilâcı, yapay gübre falan değmemiş elmalar. Taze fındıklar... Derken üzüm, kavun, karpuz... Köylerinden kimbilir kaçta kalkarlar? Beşbuçuk altıda o çiçekli parkın yakınına diziliyorlar... Taze taze satın alıp sabah öğle akşam, gece tüketiyorsun. Ankara'da, İstanbul'da, öteki kentlerde nerde böyle tazesi? Fırın da, sıcak sıcak pideleri çıkarıyor. Göveçleri hazırlayıp verirsen pişiriyor. İstersen rakını falan da al, çekil Orman'ın düzenlediği piknik yerlerine, gürgenlerin altına. Cennette acaba daha mı tatlıdır yaşam?.. Ek yapımlar nedeniyle bu yaz gazinosu yokmuş, o da tamamlandı şu günlerde, gel keyfim gel. Kefenin cebi mi var, giderayak birazını da buralarda yemeli diyorlar.

Çok mu varsıl ortaklar? Çok mu kazanıyorlar? İçlerinden biri milletvekili. Ticaret bakanlığı yapmış. O günlerde ek yapımları denetliyordu her gün gelip gidip. Titizlikle duruyordu her kapı, her köşe üzerinde. Milletvekili aylıkları da yeni 28 biner oldu. Toplumcu birkaç arkadaş da eleştiriyordu: «Bize bu kadar pahalıya mal oluyor, ama dört bin lira aylıklı bir mühendisin işini yapıyor!» Hem hevesi, hem de koparım gücü çok milletvekilinin. Dünyanın kredisini almışlar. Gördüm, harcı-

yorlardı su gibi. Otele, gazinoya, otelin eklemelerine yatırıyorlardı habire. Barakalar da duruyordu yapıldıkları günün ilkellikleriyle.

Zaten kâr etmiyormuş otel bölümü. Fiyatları artıramıyoruz diyorlardı. Sekiz on odayı boş bırakırlarmış «protokol» olarak. Ortakların geleni gideni, ağır konuğu olabilirmiş Ankara'dan. Açığını barakaların geliriyle kapatıyormuş otel. O kadar çok ki baraka, büyük kentlerin dolayını çevirmiş gecekondular gibi. Kasabanın orta hallileri, Domaniç, Tavşanlı yakasının köylüleri geliyorlar bunlara. Günlüğü otuzdan, elliden bir oda tutup yaygı yatak getiriyorlar, ocak, tüp, pişirip yiyorlar, geceleri de sırt sırta sekizer onar kişi yatıyorlar. Birer haftacık falan kalıyorlar. Ama beşi gidiyor, onu geliyor... Bir arkadaş tanıdım, barakalar bölümünün hesaplarına bakıyordu. Onun boş vakitlerinde gezintiye çıkıyorduk. Bir minibüs geçse gözlerini dikip bakıyordu: «Valizler geliyor, otelin müşterileri!» diyordu. Denkler, sepetler, tahta bavullar falan görürse hemen fırlıyordu minibüsün ardından: «Benim müşteriler!...» Koşuyordu... Kârı kazancı az, para gücü az insanlar, bütün yurtta olduğu gibi burada da varsılların açığını kapatıyorlardı ne güzel! Bir de cami yaptırmışlar minareli. Sık sık mevlütler okunuyor, vaazlar veriliyor. İnegöl hocaları, nöbetleşe gelip birer hafta din görevi yapıyorlar, hem de yararlanıyorlar sıcak sudan, duru havadan. Başka türlü nasıl olanak bulabilsinler, sıra alabilsinler?

Eskiden bu yapılar yokken, bunca da sahipli değilken, köyler harmanlarını kaldırır, pekmezlerini kaynatır, keçilerini kırkar, odunlarını hazır eder, topluca gelirlermiş öküz arabalarıyla. Bir gün önceden tellâllar çağrılır, hazırlıklar yapılır, akşamdan yola çıkılırmış. Meşe ağa-

cından tekerlekler ağır ağır dönermiş ayın şavkı altında. Çocuklar yüklerin üstünde, küme küme, kızlar bir yanda, oğlanlar bir yanda, yaşlılar, orta yaşlılar, yedi sekiz saatte çıkarlarmış suyun gözüne. Gün ağarırken ateşlerini yakarlar, ilk banyolarını alırlar, sonra çay, çorba kaynatıp içerlermiş. Örtük değilmiş o zaman suyun gözü. İlkel havuzlar varmış. Ateş yakmak için de hemen üst yanındaki ağaçları keserlermiş. Oteller yapıldıktan sonra korumaya başlamışlar, yirmi yıl olmadan fışkırıvermiş yepyeni bir yeşillik!

Zindancık ormanlarına giden yola kadar çıkıp yükseklerden baktım bir gün, her yer yeşile, ağaca, çiçeğe batmış. Yeşilin açığı, yavruağzı, kazboku, zehiri, türlüsü kaynıyordu. Ne kadar coşkundu doğa! Pazaralan köyü ki, pek sever orman açmayı diyorlar, selvi kavaklarını sivriltmiş, ev önlerinde, bahçelerde, gene önleyemiyor ormanı. Yenilenip yenilenip geliyor, giriyor köyün içine kadar.

İlkin ilkin parasızmış girişler. Sonra yalnız bir yerini bırakmışlar giriverecek yerde, Küp mü, Küplü mü diyorlar, bir adını da «köylü banyosu» koymuşlar, yoksullar girerlermiş. Birkaç yıl önce otomobiller için yolu genişletmek gerekmiş, betonlayıvermişler. Yirmi beş kuruştan üç liraya çıkmış girişler. Gelecek yıl beş olur, on olur, yükselir diyorlar. Ama otel müşterilerinden, tam pansiyon kalıyorlar diye para alınmıyor.

Yılın on bir aydan fazlasını yerin altında geçiren, kömür, demir, bakır, türlü cevher çıkaran emekçiler, yıl on iki ay fırınların önünde pişen ekmekçiler, kızgın güneş altında yalnayak başkabak tarım işçileri, kırlarda yabanlarda yüzyıllardan beri sızılı köy kadınları, kent-

lerin, kasabaların gücü yetmez hastaları, yoksullar; siz-ler acaba hiç tatmayacak mısınız, tadacaksanız ne zamn tadacaksınız bu ışınlı sulardan? Sadece Oylat'ı değil, Oylat'tan da güzel yüzlerce kaplıcayı, çermiği, içmeceyi, doğanın özenli armağanlarını ne zaman göreceksiniz, ne zaman işletmelerini adaletli bir düzene bağlayıp hep birlikte, kardeşçe yararlanacaksınız, yararlanamayanları, yararlandıracaksınız?

o

Cavit Orhan Tütengil
TEMELDEKİ ÇATLAK
238 s., 15 lira
(Çağdaş Yayınları)

ATATÜRK'Ü ANLAMAK
VE TAMAMLAMAK
230 s., 15 lira
(Varlık Yayınevi)

KIRSAL TÜRKİYE'NİN
YAPISI VE SORUNLARI
255 s., 20 lira
(Gerçek Yayınevi)

SOSYAL BİLİMLERDE
ARAŞTIRMA VE METOD
3. baskı
XV + 137 s., 10 lira
(İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayını)
Belli Başlı Kitapçılarda

EREN - BEDRİ RAHMİ SERGİSİ

Cemal Tollu

Söze başlarken, bu sanatkâr çiftin tuttukları yolun hayranı olduğumu kaydetmeliyim. Onlar her türlü maddî ve manevî kaygıların arasında çalışmaktan ve mahsullerini cemiyete duyurmaktan hiç bir zaman geri kalmadılar.

Bu defa Balyoz sokağındaki dar ve rutubetli atölyelerini geniş ve bol ışıklı bir dünya cennetine çevirmesini bilmişler. Kasvetli bir antrede el yordamile varılan atölyenin eşiğini aşar aşmaz başka bir aleme girdiğinizi hissediyorsunuz. Bu renk ve çizgi dünyasının içinde büyülenmemenin imkânı yoktur. Oraya sık sık uğramayı itiyad edinenlerin geç vakitlere kadar ayrılmak istemeyişlerinin sırrını çözmeye çalışırken benim de onlardan biri olduğumu farkettim.

Bedri ve Eren'in sergilerini eski bir arkadaş ve meslekdaş olarak görmeye gittiğimi zannederken, meslekten olmayan diğer sanat dostlarından farksız ve kendi sanat telâkkilerinden sıyrılmış bir seyirciden başka bir şey olmadığımı anladım.

Eserlerin karşısında bir sanat münekkidi edası takınmaya imkân yok.

Bu satırlarla sadece, 1931 yılından beri tanıdığım bu çiftin tekâmül seyrini ve birbirinden farklı olan meziyetlerini belirtmek isterim.

Eren'i daha evvel tanımıştım. André Lhote'un atölyesinde beraberdik. Lhote ona Miss Roumanie diye takılırdı. Yine şimdiki gibi, resim yaparken coşar, değil etrafındakilerle, kendisile bile alâkadar olmazdı. Derbe-

der bir genç kızdı. Çok çalışır, her zaman heyecanlı olmasına rağmen, itidal ve temkinden ayrılmazdı.

Bir gün benimle tanışmak üzere atölyeye gelen Bedri Rahmi ile karşılaştılar. Ve masallarda olduğu gibi ilk görüşte birbirlerini sevdiler. Artık Eren'in sanattan başka bir kaygısı daha vardı. Bedri'yi bir hafta müze ve galerilerde birlikte gezdirdik. Akşamları sakin bir köşede dinlenirken birbirlerine güzel şarkılar söyleyerek aşklarını anlattılar. Hafta sonunda Bedri Lyon'a döndü. Eren, Bedri hakkındaki düşüncelerimi öğrenmek istiyordu. Ben ise onu Eren'den bir dakika sonra tanımıştım. Bu bir hafta içinde Bedri'yi iyi tanımama imkân yoktu. Bende bıraktığı tesire göre zeki, istidatlı ve cesurdu. Kendisine aşırı derecede itimadı vardı. Bu sonuncusu büyük bir meziyet olduğu kadar sanat aleyhine dönebilirdi.

Burada aşk ve izdivaç hikâyesi anlatacak değilim. Fakat bu tanışma neticesinin her ikisinin de sanat hayatlarında müessir olduğuna işaret etmek istedim.

Ressam Beri'ye rehberlik eden şair Bedri Rahmi oldu. Eren ne kadar inşai ve daha çok plastik unsurlara kıymet veriyorsa, Bedri aksine olarak tabiatı bir hayal âlemi içinde, daha çok hissile, zevkile görüyordu. Bir sanat eserini meydana getiren birçok unsurların içinden en çok rengi tercih ediyor ve formlarını bu renk cümbüşüne ayak uyduracak bir cesaretle deforme etmekten çekinmiyordu.

Bedri'nin bu taşkınlığı, çok tedbirli, âdeta çekingen olan Eren'e iyi tesir yapmaktan geri kalmadı. Buna mukabil Bedri de belki Eren'in, belki de hocalığın tesirile plastik planda bir realizme kıymet vermeye başladı. Fakat sanatta realizm çok defa yaratıcılığın düşmanıdır.

Bedri de bu yüzden lirizmini kaybetmek üzere iken kendini çabuk topladı.

Bence Bedri'nin büyük muvaffakiyeti taşkınlıklara elverişli olan mizacını, zamanımızın tamamen tecridci sanatına körü körüne kaptırmamış olmasıdır. Bedri, Picasso'nun dış görünüşünü değil içini sever. O, Picasso'nun yaratıcı kudretine hayrandır. Bedri hiç bir zaman ananeden ayrılmadı. Bunda Eren'in her zaman temkinli ve daha çok plastik zevkinin hayırlı tesirini aramak da mümkündür.

Bedri fazla gecikmeden heykel zevkini de tatmıştı. Bu heykel sevgisi onun aleyhine olabilirdi. Fakat onun lirik tarafı imdadına yetişmiş, peinture dediğimiz büyük bir varlığın kendine mahsus şartlarından uzaklaşmamıştır.

Bedri Rahmi'yi sıra ile Caughin ve Van Gogh'dan başlayarak R. Dufy'nin, Matisse'in tesirlerinden sonra Anadolu kilimlerini bir güve gibi dikiklediğini, daha sonra eskilere baktığını, rönesans üstadlarından en fazla Greco'yu sevdiğini ve nihayet daha arkaik devirlerin sanatına hayranlığını görüyoruz. Ankara Devlet Operası duvarına yaptığı freskin tecrübelerile mozaik tekniğine uydu. Bütün bu merhaleleri aşarken Bedri Rahmi her zaman Bedri Rahmi olarak kalmıştır. Seçtiği bu pirlerin tam bir mukallidi olmamış, âdeta bir halifesi gibi onların dinini yeni zamanın ihtiyaçlarına uydurabilmiştir.

Ben şahsen Bedri Rahmi'yi, işin hikâye tarafını ve küçük parçaları atıp geniş satıhları kıymetlendirdiği zaman daha çok seviyorum. Bence duvarda yer alan bir resim, sırrını ifşa etmeden, bütün güzelliği ile uzaktan bakanları kendine çekmelidir. Bedri'nin tek sanatı, en

büyük meziyeti olan sezme ve yaratma kudretini ayarlı bir şekilde kullanmamasıdır. Bazen bir tabloya birkaç tabloluk malzeme yığmak suretile kıymetlerin birbirini yok etmesine kadar varan bir kargaşalığa sebep oluyor. Halbuki iki güzel renk, birkaç sade form ile kanaat ettiği zaman bize daha çok ferahlık ve saadet vermektedir.

İşte, Eren'in resimlerinde çok defa bu refahlığı buluyoruz. Cesaretli fakat daima piktüral bir kıymet taşıyan renkleri, hacmi, deseni, mevzularını seçiş ve tertip edişindeki hususiyeti ile seyircilerini teshir ediyor. Eren her zaman üzüntü içindedir. Yeni endişeler yüzünden yaptığından hoşnut değildir. Eren'in her zaman yeni ve tekâmüle doğru gidişini bu doymayan ruhuna borçluyuz.

Bir tarafta taşkınlık ve cesaret, diğer tarafta itidal ve plastik bir zevk, her ikisinde cezbe halini alan sonsuz bir çalışma arzusu.

Birbirini tamamlayan bu çift, Türk sanatının mesud talihidir.

11.4.1948

o

Ruhi Su

KÖROĞLU

İMECE PLÂKLARI'nda.
Görülmemiş bir düzen ve
yorum yeniliği ile.

SABAHATTİN EYUBOĞLU ÜZERİNE

Selim İleri

Sabahattin Eyuboğlu'nun düşünce hayatımıza getirdiği olumlu nitelikleri araştırdığımızda, sonuna kadar savunulması gereken bir ahlâkla karşılaşırız. Sabahattin Eyuboğlu her şeyden önce bireysel ahlâkın temsilcisi olmuştur. Eleştirmen, incelemeci, deneme yazarı diyemeyiz ona. Kuşkusuz denemeleri usta işi ürünler; ama kendince bir ustalık bu da, denemenin sınırları dışına taşıyor. Denemeden çok, Eyuboğlu'nun okurla söyleşmesi... Ataç'ın Türk edebiyatına getirdiği de bireysel ahlâktı. Ataç eleştirel ölçütlerden kopmamıştı; sanat ürünü karşısında bildiklerini, düşündüklerini, duyumsadıklarını tartının bir kefesine yerleştiriyor, öbürüne de sanat ürününün değerini oturtuyordu. Eyuboğlu ise doğrudan doğruya sanat ürününü yansıtıyordu. Tartıdan vazgeçmenin bir ifadesi diyebiliriz onun için. Bu yüzden pek az yazar için belirtmiş düşündüklerini, bunların çoğu da övgü yazısı.

Övgü yazısı derken, Sabahattin Eyuboğlu'nun şunu-bunu övdüğünü ileri sürmek istemiyorum. Genellikle beğendiği, önemsediği yazarları ele almış. Sait Faik'i yansıtan «Zehir Yeşili» yazısını anımsayalım. Sait Faik için inceleme yapmak isteyenlere yetkin bir kaynak diye gösterebiliriz o yazıyı. Yıllar yılı sindirmiş, içinde yaşatmış Sait Faik'i yazar, «Zehir Yeşili» ni sonra yazmış. Sait Faik'in hikâyeciliğinde *Mahalle Kahvesi*'nden son yapıtına birçok şey değişmiştir. Yine de yeni, diriliğini koruyan bir yazıdır Eyuboğlu'nunki.

İşte burada Ataç'la Eyuboğlu arasında kesin bir ay-

rım söz konusudur. Ataç, coşkularına kapılır,kimi zaman, daha doğurgan bir yazardır, kimi yargıları zaman içinde çürür. Eyuboğlu coşkun görünmesine karşın soğukkanlıdır; söylediklerini didik didik edelim, katılmadığımız fikirlerin bile saygınlığını sezeriz.

Örnekse 1965 sonrasında yazdıkları. O sıralar Eyuboğlu Batı hayranlığının savunucusu olarak adlandırılıyordu. Etkiye tepkiydi bu ola ki. Ama Eyuboğlu o tarihte *Batı bizi kurtarır* gibisinden hiç bir şey söylememiş. Böyle bir söze daha eski yazılarında da rastlamıyoruz. Tıpkı Kemal Tahir'in *bizi doğu kurtaracak* demediği gibi. Gelgelelim edebiyatımızda eleştirel ölçütler değil, kulaktan dolma bilgiler karara varır.

Eyuboğlu'nun her dediği doğruydu, Ataç yanlışsızdı, Kemal Tahir haklıydı falan demek istemiyorum. Ama çok kolay insan harcayan bir tavra da katılmadığımı iletmek amacındayım. Eyuboğlu, yineleyeyim, getirdiği ahlâk anlayışıyla kimsenin yadsıyamayacağı bir yazarımız. Neydi bu ahlâk anlayışı? Bireysel dedim, ama bireyciliği savunan bir ahlâk değil. Tersine toplumdan yana, toplumcu, toplumun çıkarlarını önemsemiş. «Evrim Devrim Üstüne» yazısında şunları söylüyor yazar: «Türkiye'de sınıf savaşı olmamalıdır; sosyal adalet devrim yoluyla değil evrim yoluyla sağlanmalıdır; candan dilediğimiz elbette budur. Ama savaşı ve devrimi önlemek için yapılacak şey bir avuç zenginle milyonlarca yoksulun kader ayrılığını sürdürmek, bu ayrılığa göz yummak, bu ayrılıktan söz edenleri susturmak, sosyal adalet kavramının dünyada nasıl geliştiğini öğrenip öğretmek isteyenlere çamur atmak mıdır?» Bir çoğumuz böyle düşünmüyoruz bugün artık, daha doğrusu *bu kadar* düşünmüyoruz, Eyuboğlu'nun dediklerine başka şeyler

de ekliyoruz ve farklı sonuçlara ulaşıyoruz. Ancak Eyuboğlu, evrimciliğe, yani her şeyin zaman içinde kendiliğinden düzeleceğine inanmış mı? Yazının tümü sınıfsal karşıtlıkların sergilenmesi. Eyuboğlu'nun bireysel tavrı burada karşımıza çıkıyor: Kan dökülmesine yüreği dayanmıyor, tartışma götürmeyecek kerte haklı nedenlerle olsa bile.

Ataç, siyasetten soyutlamıştı kendini. Edebiyatı bir bütün olarak görüyor, yazınsal ürünü dış yaşamdan ayrı tutuyordu. Eyuboğlu siyaseti ya da siyasal eğilimi edebiyatın, düşüncenin temeli biçiminde duyumsamış. Böylelikle Cumhuriyet döneminin en önemli iki edebiyat adamı hem birbirlerinden ayrılıyorlar, hem de kimi dönemeçlerde birleşiyorlar.

Eyuboğlu'nun Türkçeye çevirdiği yapıtları göz önünde tutarsak — bunları da seçmiş hep, gelişigüzel kitap çevirmemiş — aydınlatıcı ürünleri yeğlediğini görürüz. Flaubert'e yazdığı önsözde bunu ayrıca vurguluyor. Montaigne de gelişigüzel bir seçim değil. Çağına ışık tutmuş bir denemeciyi özellikle seçiyor Eyuboğlu. Montaigne yaşadığı dönemde sağduyunun, dürüstlüğün bir simgesi olmuş...

Sabahattin Eyuboğlu, gerçekte bir davanın sahibi. Hattâ düşünce hayatımızda bu davanın tek yürütücüsü. Halikarnas Balıkçısı'nın Azra Erhat'ın, Bedri Rahmi'nin Anadolu'dan algıladıklarıyla Eyuboğlu'nunkiler bir değil. Halikarnas Balıkçısı bir kültür tutkunu. *Mavi Sürgün*'de nasıl tekkeye girip çıktığını, bundan nasıl gönendiğini anlatıyor Halikarnas Balıkçısı. Bir ekini tüm yönsemeleriyle benimsiyor sanımca. Bedri Rahmi, Anadolu'nun, Türk olan Anadolu'nun yaptığına tutkun. Azra Erhat daha evrensel, daha Batılı, ama daha kapalı bir

kültürün yanında. Mitologyanın temelini gündelik yaşamda arıyor belki. Sabahattin Eyuboğlu ise karşılaştığı güzelliğin ekinsel temelini saptamak istemiş. Yaşamın akışına bırakmış biraz bu işi. Güzelliği aramamış da, görür görmez sarılmış ona. Sözgelimi «Zehir Yeşili» ni duyumsayıncaya kadar Sait Faik konusunda susmuş. Oysa Bodrum'u gören Halikarnas Balıkçısı, orayla yetinemiyor *Mavi Sürgün*'de, güneyin coğrafyasını tanımaya karar veriyor. Bir yaşama ustası. Sabahattin Eyuboğlu ise bir güzellik avcısı.

Bugün bu yazarlar, hep bir arada, Anadolu'nun mavi tarihini yansıtan kişiler olarak tanıtılıyor. Aralarına Yahya Kemal'le Yakup Kadri'yi katanlar var. Bunun kesin bir yanılgı olduğunu ileri süreceğim. Az önce belirtmeye çalıştığım gibi hepsi de bir başka açıdan yaklaşmış Anadolu'ya. Görüngeleri değişik.

Peki neydi Sabahattin Eyuboğlu'nun görüngesi, toplumsal ortama genel bakışı? Şöyle özetleyebiliriz: Eyuboğlu, güzeli-doğruyu, bu ikisini birbirinden ayırmamaya çalışarak, Anadolu'da buluyordu. Doğal güzelliği değil, insan ruhundakini. «Aşk Gelicek...» yazısında «yaman bir insan gerçeği» diyor. İnsanın gerçekliğini giderek güzele ve doğruya bağlıyor. Kötülüğü, ruhsal çirkinliği de yanılsama biçiminde görüyor. Amansız kavga bu yanılsamanın ortadan kaldırılmasıyla ilintili. *Yunus Emre'ye Selâm* da böyle bir yapıt. Yunus'a değgin olup olmadığı bilinmeyen kimi şiirleri özellikle güldestesine katmış yazar. Onlarda da «yaman bir insan gerçeği» bulduğundan, tanrısaldan uzak insanı benimsediğinden. Mevlâna'ya yaklaşması da böyle...

Batının büyük düşünürlerini, büyük yazarlarını anarken, Türkçeye kazandırırken körü körüne Batıyı sa-

vunmamış Eyuboğlu. Ya da Batının bize temel olması gerektiğini savlamamış. Bunları ileri süren yazıları var. Ama uzun süreli bir görüngeden Eyuboğlu'nu izlersek, daha başka bir anlayışın savunucusu olduğunu kavrarız. Kültür hayatını zenginleştirmek istemiş yalnızca, aşırılıklar dolaylı biçimde ortaya çıkmış.

Bireysel yaklaşım, giderek birçok davanın sözcüsü oluyor Eyuboğlu'nun yazılarında. Kan dökme konusundaki kaygısı, Amerikan bayrağını yırtanlara-yakanlara katılmadığını açıklaması ve bayrağın anlamı üzerinde titizlikle durması öyle kolay kolay yabana atılamayacak tavır almalar. Kendi içinde tutarlı kalabilmesi, Eyuboğlu'nu yenilikçi ve eskimez kılmış. Çünkü durmadan ağız değiştiren, rüzgârın yönüne göre özeleştiriye baş vuran biri değil. La Fontaine'i falan tarihte de sevmiş, filan tarihte de sürdürmüş La Fontaine çevirilerini. Seçimlerinde değişmez, daha doğrusu aşınmaz bazı değer yargıları söz konusu edilebilir. Örnekse klasik yapıtların her zaman güzeli ve doğruyu içerdiğine inanıyor. Shakespeare karşısında en verimli çalışmalarını yaptığını anımsayalım. Shakespeare'e özel bir önem tanıyordu herhalde. Aşınmaz'ı onda buluyordu.

Demek ki güzel'e, doğru'ya bir de aşınmaz'ı katacağız Eyuboğlu'nun kültür anlayışında.

Sabahattin Eyuboğlu'nun garip bir etkinliği var. O dönemde birçok yazar ona özenmiş. Ataç'a özenildiğince. Denemelerde, eleştirilerde bir rastlantı havası göze çarpıyor. Eyuboğlu rastlantı sonucu yakaladığı gizli güzellikleri savunduğundan, ortaya çıkardığından birçok kişi de yinelemiş bu tavrı. Tabiî sudan şeylere de güzel denmiş... Ama Eyuboğlu'nun asıl yararı da rastlantıyı gözden çıkaramayacağımızda, eski bir söyleyişle feda

edemeyeceğimizde odaklanıyor yine de. Yunus Emre'deki tanrıyı insana dönüştürmesi başka neyin sonucu olabilir?

Eyuboğlu yaşadığı dönemde etkin bir tekillikti. Ama bugün, yaşamın nereye varacağı bilinen akışında, onu çoğul bir kimlik olarak yorumlayabiliriz. Kültürden vazgeçilemeyeceğini tanıtlayan kişi Eyuboğlu. Edebiyatımızdan çok, siyasal ortamda rolü olacak söylediklerinin. Üstelik alabildiğine ince bir edebiyatçı Eyuboğlu, buna karşın siyasal ortamda rol oynayacak yazıları. Kültürden kopuk bir dünyanın işlevsizliğini var gücüyle yansıttığından...

Radikal çözümler bekleyemezdik Eyuboğlu'ndan. Yeni bir dönemin yazarıydı, Cumhuriyet'in yetiştirdiği kimlikti. Oluşan, kıpırdayan, soluyan bir ortamda yazmaya başlamıştı. 1965'ten sonra yaygınlaşan kimi eleştirilere uzak kaldıysa, bu, bağnazlığından değil, kendi söyleyeceklerinin bitmemiş, tükenmemiş olmasındandır. Yani çok hızlı gelişen toplumsal koşullar, Eyuboğlu'nun sözcülük ettiği «kültür savunusu» nu bir anlamda aşmış, bir anlamda da onun tamamlanmamasına neden olmuştur. Ve Eyuboğlu, sessiz-sedasız bir emekle, bireysel ahlâkının son ilmiklerini atmıştır.

o

Dino Buzzati
BİR AŞK
Türkçesi
YAŞAR İLKSAVAŞ
Günebakan Yayını
25 TL.

FERİT CELÂL GÜVEN

Uluğ Iğdemir

Bir tarih yaprağı daha kapandı. Birinci Dünya Savaşı'nın genç Yedek Subayı, Kurtuluş Savaşı'nda Adana cephesinin gönüllü Grup Komutanı, gazeteci, milletvekili, Ankara Halkevinin başarılı başkanı ülkücü Ferit Celâl Güven de aramızdan ayrıldı.

Onu 1922 Martında Adana'da tanımıştım. Uzun boylu, canlı, ateşli, güzel konuşan, esmer güzeli, 28 yaşında bir delikanlı idi. Üstünde teğmen üniforması, *Yeni Adana* Gazetesinin başyazar odasında rahmetli Şair Mehmet Emin Yurdakul'un aracılığı ile ilk defa görüştük ve hemen birbirimizi sevdik.

Adana iki ay önce Fransızlardan geri alınmıştı. 5 Ocakta Kurtuluş bayramına katılmış olan Şair Mehmet Emin Yurdakul Antalya'ya henüz dönmüştü ki, Adanalılar, şairin Adana'da kalması için Atatürk'e başvurmuşlardı. Atatürk, Adanalıların isteğini yerine getirerek, Yurdakul'un cephe gerisi irşad görevini bundan böyle Adana'da yapmasını uygun bulmuştu. Ben Antalya'da öğretmendim. Düşman işgalinden yeni kurtulmuş olan Adana'da görev almayı istiyordum. Bunu Yurdakul'a açtım. Birlikte Adana'ya gitmeyi kabul etti. Antalya'daki görevimden çekilerek Adana'ya geldim. Henüz öğretmenliğe atanmamıştım. Ahmet Remzi ve Ferit Celâl, *Yeni Adana*'da çalışmamı önerdiler. Kabul ettim. Düzeltmen olarak gazeteye aldılar. Bir süre sonra da sekreter oldum. Ferit Celâl, Pozantı'dan beri *Yeni Adana* Getesinin Başyazarı idi. Buradaki beraberliğimiz 1923 yılı ortasına kadar sürdü. Ferit bu tarihte *Yeni Adana*'dan ayrıldı. Ayrı

bir gazete çıkarmak istiyordu. Bu gazeteyi birlikte çıkarmayı teklif etti, kabul ettim.

Cumhuriyetin ilân edildiği 29 Ekim 1923'te, kuracağımız gazetenin küçük bazı makineleriyle harflerini almak üzere İstanbul'a gittim. Gazeteyi, Vilâyetten kiraladığımız eski bir taş baskısı makinesinde basacaktık. *Türk Sözü* adını verdiğimiz gazetenin ilk sayısını 1 Ocak 1924'te yayınladık. Bu arada *Yeni Adana* Gazetesi de bazı yenilikler yaparak bizimle rekabete girişti. İlk günler pek az gazete satabilyorduk. Ferit, arasıra kötümserliğe düşer, «Galiba Uluğ, muvaffak olamayacağız,» derdi. Ben ondan altı yaş küçük olduğum halde daha cesaretli ve gelecekten daha umutlu idim. Ferit, Adana Lisesinde resim öğretmeni, ben de Seydiye İlkokulunda öğretmendim. Aldığımız küçük aylıklarla kıt kanaat geçiniyor, gazeteden fazla bir şey beklemiyorduk. Aradan aylar geçti. Bir gece sinemada «Hayvanlar Tıpkı İnsanlar Gibi» konulu bir oyun seyrediyorduk. Karanlıkta yanıma biri yanaştı, «*Türk Sözü* Matbaası yanıyormuş», dedi. Hemen sokağa çıktım ve sinemadan matbaaya kadar yarım kilometre tutan yolu koşarak matbaaya geldim. Ben gelinceye kadar matbaa bir ateş yığını haline gelmişti. Matbaa binamız hükümet konağı karşısında, Fransızlardan kalma ahşap bir baraka içinde idi.

O sıralarda Adana'da Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin organı olarak Abdülkadir Kemalî tarafından *Tok Söz* adında bir gazete yayınlanmakta idi. Biz, Cumhuriyet Halk Partisi'ni tutuyor ve bu gazete ile çarpışıyorduk. Gazetemizin bunlar tarafından yakıldığı kuşkusu içinde idik.

Atatürk, *Türk Sözü* Gazetesinin yandığını haber alınca bize Partiden 3000 liralık bir yardım yaptırdı. Bir mik-

tar da bankalardan borç aldık ve ben ikinci kez İstanbul'a giderek yeni bir matbaa için gerekli makine ve harfleri satın aldım. Matbaayı bu kez Ulucami yanındaki Sanat Okulunun bir bölümünde kurduk.

O sıralarda yeni Teşkilâtı Esasiye Kanunu (Anayasa) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmekte idi. Cumhurbaşkanına veto hakkının verilip verlmemesi günün başlıca konusu idi. Ferit, *Türk Sözü*'nde vetonun aleyhinde «Milletin Hakimiyeti» başlığı altında bir başyazı yazdı. Bu yazı Ankara'da çok iyi bir etki yapmıştı. Ferit bir aralık Ankara'ya gitti. Oradan bana şu mektubu yazdı:

«Uluğ;

Erken dönmek istiyorum. Mülâkatlarımı yapacağım. Yazılarımı acele şurada burada yazıyorum. Bir defa da sen dikkatle oku... Gazetemize çok güzel yazılar yetiştireceğim...

Gazetemize karşı tasavvur edemeyeceğin bir teveccüh var. «Milletin Hakimiyeti» diye yazdığım makale Meclis'te bir hadise olmuş, hemen fevkalâde diyeceğim bir tesir yapmış. Meclis mehafiline bizi ve beni çok iyi tanıttırmış... Bilâ istisna beni tebrik ettiler. Adana mebusları ellerinde gazetemiz, hür memleket böyle olur, diyorlar. Osman Zade «Eğer bu makale başka bir gazetede intişar etse idin, şahsiyet olurdun», diyor. Gazetenin o nüshası herkesin elinde eskimiş. Bu, bizim için mesut bir hadise. Feridun Fikri belki otuz defa tebrik etti.

Bir mebus: «Azizim, makalen Meclis'te birtakım müteredditleri kuvvetlendirdi. Bu meselede âmil oldunuz», dedi... Uluğ, en büyük zevki duydum...

Mebuslara takdim olunurken, gazetecilere takdim

olunurken 'Türk Sözü muharriri, Milletin Hakimiyeti makalesini yazan,' diyorlar.

Vasıf ile uzun görüştüm. Mümkün olan şeyi yapacağız, dedi. Bakalım ne olacak? Herhalde bir şey olacak gibi.

Gazetemizi bütün gazeteci arkadaşlar tebrik ediyorlar. Ümitlerim artıyor. Ziya Gevher «Gıpta ediyorum, oraya geleyim, *Türk Sözü*'nde çalışayım», diyor.

Bu takdirlerin, bu şerefli teveccühlerin en mühim kısmı sana aittir. Senin gibi bir arkadaşım olmasaydı zevkim, mesaim ne kadar sakat kalacaktı.

Türk Sözü benden ziyade senin eserindir. Ben de büyük bir gurur duyarak senden bahsediyorum.

Şimdilik Allaha ısmarladık. Gazetemizin son nüshalarını aldım; ne güzel, ne güzel. Fakat kim bilir sen ne kadar yoruluyorsun. Bütün kalbim senin yorgunluğun ile muztarip.

Babama, aileme selâmlar, hürmetler, ellerinden öperim.

Ferit Celâl»

Türk Sözü artık tutunmuştu. Matbaa, Adana'nın iyi matbalarından biri olmuştu. Zarar etmiyordu, hattâ biraz kâr bile bırakıyordu.

1926 Temmuzunda ben Ankara'da yeniden örgütlenen «Türkocakları Merkez Heyeti» nin Başsekreterliğini kabul ederek Ankara'ya geldim. Ferit de, 1927'de Urfa'dan Milletvekili seçilerek Ankara'ya geldi. Her ikimiz de yeni evlenmiştik. İlk çocuklarımız aynı yılda (1928) doğdu, süt kardeştiler. Ferit'le, Türkocaklarının kapandığı tarihe kadar *Türk Yurdu*'nu beraber çıkardık. 1931'

de ben Türk Tarih Kurumu'nda görev aldım. O da bir süre sonra Ankara Halkevi Başkanlığına atandı. Tarih Kurumu, Halkevi'nde ayrılan bir bölümde çalışırdı. Ben de Ankara Halkevi'nin Tarih ve Müze Koluna Başkan seçildim. Böylece Ferit'le birlikte idik. Daha sonra Bahçelievler'de komşu olduk. Dostluğumuz hiç aksamadan 53 yıl sürdü. Ölümünden bir buçuk ay önce Şeker Bayramında Caddebostan'daki evinde birkaç kere buluştuk. Öldürücü hastalığından haberim vardı; fakat sağlıklı görünüyordu.

Ferit Celâl çok dürüst, dünya malına önem vermeyen, artist ruhlu, duygulu bir insandı. Adana'nın Fransızlardan geri alınması sırasında birçok insan meşru veya gayrı meşru yollardan para kazanma yoluna sapmıştı; Ferit bu çeşit bir yolu hiç bir zaman yeğlemedi.

Ferit Celâl çok mutlu bir evlilik yaşamı içinde idi. Fakat yetişmiş iki evlâdını birbiri arkasından kaybetmiş olması onu ve eşini yıktı. 18 yaşındaki kızı Güner'i verem alıp götürmüş, çok iyi yetişmiş olan oğlu Doktor Güngör bir kazaya kurban gitmişti.

Bir buçuk yıl önce de sevgili eşini yitirmişti. 81 yaşına rağmen dağ gibi görünen Ferit'in bu acılara dayanması olanaksızdı.

Onun ne denli içli bir insan olduğunu, kızının ölümü üzerine bana yazdığı mektuplar yansıtır:

29.12.949
İstanbul

«İki Gözüm Kardeşim Uluğ!

Günlerden beridir ki, ilk defa kalemi elime alıyor, senin telgraf ve mektubuna cevap vermeye gayret ediyorum. Güner'imiz için karı koca nasıl yandığınızı, mek-

tubunun her kelimesi, her satırı, en canlı bir şekilde ifade ediyor. Kafam ve kalbim onun acısıyle yanıp tutuştuğu için, bu acının büyüklüğünü sana bildirecek bir halde değilim... Onu çok ve hem de çok sevdiğinizi bilirdik, o da bilirdi... Ölümünden birkaç gün evvel, babakız karşı karşıya oturmuş, memleketi, memleketteki dostları konuşuyorduk.[1] O bana, «Bilir misin baba, senin en vefalı, mert, faziletli arkadaşın Uluğ amcadır. Ben onun gibi mükemmel yetişmiş, olgunlaşmış, insan bir Türk görmedim», dedi. O zaman sana müşterek bir mektup yazmaya karar vermiştik... Onu tasdik ettim. Uzun hatıralarımızı birer birer ona naklettim... O siyah gözleri pırıl pırıl yandı. Müsterih bir kalp sükûnuyla güldü.

Sana oradan bir şey yazamadık Uluğ. Bir iki gün içinde o emsalsiz hazine avuçlarımın, kollarımın arasında tükeniverdi. Onun çocuk kalbinde nasıl bir yer almışsın hayret ettim. Ne derunî kızdı. İnsanları öyle bir anlayışı ve sezişi vardı ki hayret edersin... Ah yavrum arkasından büyük bir kalp acısıyle yanacakları nasıl seçmişti...»

23.1.950
Üsküdar

«Canım Kardeşim Uluğ!

Üç gün evvel hepimizin sevgilisi, hilkatin o güzel eseri Güner'i, toprağının istediği toprağa verdik. Bu, çok güç ve insafsız bir bağış!... Talih bize merhametsizce kıydı; ne yapalım ki kader denilen bu karanlığı bir örtü gibi başımıza çekip, altında sıtmalı bir ömür geçirmek-

---

[1] *Güner İsviçre'de bir sanatoryumda ölmüştü.*

ten başka yapacak bir şeyimiz yok... Benim sıramı o aldı, onu bu suçundan fedakârlığından dolayı af edemeyeceğim... Zaten hayatında bundan başka da bir günahı yoktu ki...

Onu gömdük diyemiyorum, yakıştıramıyorum. Hilkatin bu kahbece çirkinliğini ona...

İstediğin gibi, senin adına ona, amcasının son nüvazişkârlığı olmak üzere büyük bir menekşe buketi yaptırdık, kordelesine de adını yazdık, tabutunun üzerinde onu da beraberce toprakladık... Çok sevdiği, inandığı bir insanın tasavvurundaki renk ve koku ile birlikte ebedileşip gitti...

Bu satırlarıma ağlama Uluğ. Hicran ve Tahassürleri göz yaşları söndürmeye yetmiyor; hepimizin yerine yanan kalbimden geçen, fakat bir türlü kurumayan damarlarımdaki şeyleri onun uğruna versem iyi olacak. Fakat ne yazık ki elimde olan bu şey bile elimde değil...

Seni kucaklarım, çünkü ateşime eşit bir ateş içindesin...

Hepimizden sana ve Mebrure'ye en derin kardeşlikler. Oğlumuzun gözlerinden öperiz. Tuna'yı da bizim için kokla ve okşa.

Ferit Celâl Güven»

İnce ruhlu Feritçiğim, seni hiç unutmayacağız. Sevdiklerinin yanında müsterih uyu...

TİYATRO KAPANIRSA, CEZAEVİ AÇILIR

Suat Taşer

27 Ekim 1975 günlü bir gazetede, «Kadın oyuncu bulunamadığı için Gaziantep Şehir Tiyatrosu kapandı» başlığı altında şu haberi okuduk:

«Kadın oyuncu bulmakta güçlük çekildiği için Gaziantep Şehir Tiyatrosu kapanmıştır. Öğrenildiğine göre, 1972 yılında bir milyon 500 bin liraya dekore edilerek meydana getirilen Belediye Şehir Tiyatrosunda ilk zamanlarda bazı eserler sahneye konmuştur. Halkın büyük ilgisine rağmen, zaman zaman bazı eserleri kadın oyuncu bulunamadığı için temsil imkânı olmamıştır.

Son zamanlarda ise, kadın oyuncu bulmak büyük bir sorun olmuş ve yöneticiler de tiyatroyu süresiz olarak kapatmışlardır.»

Bir tiyatro kapandı demek, bir cezaevi açılacak demektir.

1778 - 1830 yılları arasında yaşamış olan İngiliz eleştirmeni ve denemecisi William Hazlitt'in şu sözleri yargımın dayanağıdır:

«Aktörler zamanın özeti ve kısa tarihçileridir; insan doğasının çeşitli temsilcileridir. Yaşamları gönüllü bir rüya, ince elenip sık dokunmuş bir deliliktir. Kendi yazgılarını hiçe sayarak başkalarının yazgılarını benimserler. Aktörler insanlığa ayna tutarlar. Biz kendimizi ikinci elden onlarda görürüz. Onlar bize gerçekte ne olduğumuzu, ne olmak istediğimizi ve ne olmaktan korktuğumuzu gösterirler. Dünyanın bir özeti olan sahnede aktörler bizi yansılarken (taklit ederken) biz de onları yansılarız. Namuslu, doğru, iyi insanların çoğunu sahneye borçlu değil miyiz? Ne zaman güleceğimizi, ne za-

man alağayacağımızı, ne zaman sevinip ne zaman nefret edeceğimizi bize ilkeleriyle ve incelikle öğreten aktörlerdir. *Tiyatrosu olan bir memlekette kötülükler, çirkinlikler, yanılgılar sürüp gitmez.*»

Hazlitt'in bu sözleri üzerinden aşağı yukarı yüz elli yıl geçmiş. Cumhuriyetimiz de elli ikinci yılını tamamlamış bulunmaktadır. Şimdi acı acı düşünüyor, kara kara kendime soruyorum: Hazlitt'in sözlerinde odaklaşan görüşe, anlayışa ve inanca erişebilmek için acaba bir yüz elli yıl daha beklememiz yeter mi?

«Dinini, milliyetini, namusunu unutarak sahneye çıkıp oyun oynayan sen misin?»*

Yıl, 1920; çember sakallı, zindan bakışlı Osmanlı zaptiyesi, karakolda, yamacında dikilmekte olan, Türk tiyatrosunun ilk kadın oyuncularından Afife Hanıma, ağzından köpükler saçarak soruyor bu soruyu. Şimdi, Afife Hanımı dinleyelim:

«.... Ben hareketimin, bu söylediklerinin hiç biri ile alâkadar olmadığını söyledim; büsbütün kızdı, bağırdı, çağırdı. Ben bu hakaretler karşısında sinirlerime hâkim olamayarak ağlamaya başladım. Bu sefer yumuşadı, bana gûya nasihat verdi, ahlâktan, İslâmiyetten filân bahsetti. Sonra, beni polis müdüriyetine götürdüler. Oraya Muvahhit, Behzat, Onnik geldiler, polis müdürü Tahsin Beyle konuşup beni kurtardılar. O zaman hükümetin bu mümanaatına rağmen, bir kadının sahneye çıkması hareketini takdir edenler de yok değildi. Tramvay şirketi müdürlerinden biri beni takdir ederek evine yemeğe dâvet etti. Beyoğlu'nda bir apartman... Oraya polis müdürü de

---

* *R. A. Sevengil, Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu, cilt I, 1934.*

dâvet edlimiş.. Tahsin geldi, bana: 'Sen kahramansın, fedaisin' filân dedi; 'resmen müsaade etmek elimde değil, fakat müsamaha edebilirim,' dedi.. Ertesi gün Kadıköy merkez memurunu değiştirdi, biz de Apollon'da oyunlara devam ettik.»

Bu olayın üzerinden 55 yıl geçmiş. Cumhuriyet ise, elli ikinci yılını doldurmuş ve.... 1975 yılında, Gaziantep'te Belediye Şehir Tiyatrosu, sahneye çıkacak kadın oyuncu bulunamadığı için kapatılmış.

Osmanlı zaptiyesinin kişiliğinde ve anlayışında somutlaşan bağnazlıkla oun en yakın işbirlikçisi yobazlığın, toplumun yönetim ve eğitim katlarındaki etkinliğini bunca yıldır sürdüre sürdüre; kalkınmanın, gelişmenin, çağdaşlaşmanın dinamiği olan Atatürk devrimlerini amaçlarından saptırmasının sonucu değil midir bu? Hani bir masal tekerlemesi vardır, sanırım buraya tam oturacak: «.... Az gittik, uz gittik, altı ayla bir güz gittik... Bir de ardımıza dönüp baktık ki, hepi topu bir arpa boyu yol gitmişiz..»

Ee, öyle gidişin böyle varışı olur elbet.

İşin çıplak gerçeği şu:

Ne zaman ezilmiş, pıstırılmış, saptırılmış, ilerletici düşüncenin dışına itilmiş, eğitimle öğrenimin ışığından yoksun bırakılarak sadece bir sömürü aracı haline getirilmiş ve sömürücülerin alnımıza hinoğlu hince yazdıkları kara yazıyı değişmez bir yazgı olarak kabullenmek zorunda bırakılmışsak, bilin ki, bu, doğrudan doğruya, *Bağnaz*'ın işidir, beynini kiraya vermiş bağnazın. Irağından yakınından şöyle bir bakın tarihe; aklın, özgür düşüncenin, önyargılardan — hattâ yalanlardan — kurtarıcı kuşku'nun ilk büyük savunucusu Sokrates'i öldürenler; insanları kurdukları hayallerden, gördükleri düşler-

den bile sorumlu ve suçlu sayarak enkizisyon mahkemelerinde, sözümona, Tanrı adına yargılayıp türlü işkencelerden geçirdikten sonra çarmıha germek ya da ateşe atmak suretiyle yokedenler, krematoryum denilen fırınlarda küçüklü büyüklü milyonlarca insanı acımasızca yakıp kül edenler bu bağnazlar değil miydi?

Bir toplumun yönetimi, eğitimi bağnazların elindeyse, vay geldi o toplumun başına!

Gaziantep Şehir Tiyatrosu'nun kapanma gerekçesi hafifsenecek gibisinden değil. Bir eğitim tersliği ile, bağnazlığın dehşet verici bir olgusu ile karşı karşıyayız. Uygarlığı ne sanıyoruz acaba? İnsana yararı dokunmayan, insanı her yanı ve yönü ile yüceltmeyen hiç bir teknik buluşun, hiç bir inanışın ve düşünüşün uygarlık kitabında yeri yoktur. Genellikle sanat, özellikle de tiyatro, çağlara damgasını basmış bütün büyük uygarlıklara üstün bir saygınlık kazandırmışken, bizi sahneden korkutan nedir? Temelinde yobazlık yatan bağnazlık elbet; başka bir deyişle, Osmanlı zaptiye kafası. Bu kafanın, günümüzden 55 yıl önce, sahneye çıkan ilk Türk kadınına yırtınırcasına sorduğu o korkunç soruyu bir kez daha gözlerimizin önüne getirelim: «Dinini, milliyetini, namusunu unutarak sahneye çıkıp oyun oynayan sen misin?»

Acaba tiyatro sahnesi ahlâksızlık ve ahlâksızlar üretim alanı mıdır dersiniz? Bağnaza göre, evet. Tiyatro, bir uygarlık ölçütü değil midir? Bağnaza göre, hayır. Tiyatro, duygu ve düşüncelerini yüceltmede, beğenilerini inceltmede, toplumsal ve bireysel yaşam karmaşasındaki düğümlerini çözmede kişiye yardımcı olursa, suç mu işlemiş olur? Bağnaza göre, evet. Tiyatro, bilinçsize bilinç, inançsıza inanç, anlayışsıza anlayış vermeli midir? Bağ-

naza göre, hayır. Bırakırsa, bu türlü evetlerle hayır'lar uzar gider. İyisi mi, satırbaşı yapalım.

Tiyatroyu okuldan, okulu aileden, aileyi toplumdan, toplumu siyasal yönetimden ayrı düşünmek, soyutlamak olanaksızdır. Bundan, rahatlıkla şu sonuç çıkarılabilir: Gaziantep Şehir Tiyatrosu'nun kadın eleman yokluğu yüzünden kapatılması olgusundan, sırası ile, siyasal yönetim, aile ve okul sorumludur. Bu sorumluluğun temelinde ise, sorumsuzluk ve geniş kapsamı ile, çağın gerisine düşmeyen bir kültür politikasından yoksunluk yatmaktadır. Şunu da ekleyelim: çağdaş toplumda insanı bütün boyutlariyle kuşatmayan, insanın düşünsel ve duygusal gelişim özgürlüğü ile olanaklarını kısıtlayan bir kültür politikası, sadece ve ancak sömürü düzeninin bir gereğidir. Bizdeki kültür politikasının, şöyle de diyebilirsiniz, kültür politikasızlığının ya da kültürsüz politikanın şimdiki görünümü bundan başkası değildir. Dünyanın gidişi karşısındaki tutumumuz, sırları çoktan dökülmüş, çatlak bir dev aynasında hâlâ kendimizi hayranlıkla seyretmekten, hamamda şarkı söylemekten öteye geçmiyor. Oysa dünya çoktan öte yamaca geçmiş; ne uzayını bırakmış, ne yüzeyini.. Biz ise, gerektiğinde tiyatroları basmak ve kapatmak için gerekli ortamı ve koşulları hazırlayıp geliştirmeye vermişiz kendimizi.

Gaziantep Şehir Tiyatrosu'nun kadın eleman yokluğu yüzünden kapanması olayı üzerinde düşünürken şunları da düşünmekten kendimi alamadım. Devletin bir tiyatrosu vardır, ödenekli; 67 ilin dördünde, yedi sekiz ay süreyle perdelerini açar kapar. Seyirci gelse de olur, gelmese de, yeter ki, perdeler saatinde açılsın ve kapansın. Boş kalan koltuklar, sanatın emekçilerine aylıkların zamanında ödenmesini engellemediği için kaygılanmaya

gerek yok. İstanbul Belediyesinin de, gene, ödenekli bir tiyatrosu vardır; oyun seçiminde ve kitlelere açılmada daha atılımcı olmakla birlikte, aynı yolu izler. Devlet Tiyatrosu, ürünlerini, sık sık, çeşitli zamanlarda, Anadolu'nun tiyatrosuz bölgelerine sunma çabası içindedir. Otuz kırk gün süreli dolaşmalarında uğradığı on beş yirmi ilden ve ilçeden, hem de tezelden, bilet paraları ile alkışları toplar, savuşur. İstanbul'un Şehir Tiyatrosu ise, çoğunlukla İstanbulun içinde dolaşır. Geçmiş yıllarda Anadolu'ya uzandığı da olurdu.

İmdi, yurt ve tiyatro açısından görünen nedir? Bu iki ödenekli tiyatro kuruluşunun dışında ne kalıyor geriye? diye soruldukta, şu karşılıkları vermek gerekmektedir: Ödeneksiz, başka bir deyişle, gün kazanıp gün yiyen, kazanamadığı zaman da yumruğunu midesine bastırmayı bilen, bastıra bastıra da en sonunda ölen özel tiyatrolar. Çoğunlukla, sanatın ışığını yurt düzeyinin hemen her köşesine taşıma ülküsünü benimsemiş olanlar, işte bu tiyatrolardır. Türlü etkenlerle hızlı bir gelişim süreci içinde bulunan seyirci toplulukları karşısına, çağdaş yaşamın çelişkileri, sorunları ve zorunlulukları içinden seslenerek çıkanlar, işte bu tiyatrolardır. Sahneye çıkardıkları eserlerle, toplumu uyarmada, uyandırmada, bilinçlendirmede oynadıkları olumlu roller yüzünden zaman zaman bağnazların saldırılarına uğrayanlar, işte bu tiyatrolardır. Ödenekli tiyatrolar, «her türlü resim ve vergiden muaf» tutulurken, barlara, pavyonlara, çalgılı gazinolara uygulanan «eğlencehane» yasa ve yönetmelikleri gereğince haraca kesilenler, işte bu tiyatrolardır.

Bu tiyatroların kalkıp da Kültür Bakanlığından ya da ilgili herhangi bir resmî kuruluştan koruyucu, güçlendirici, destekleyici yardım beklemeye hakları var mı?

diye düşünüp sorabilecek kişiler, düşüncelerini şu yolda rahatlıkla sürdürebilirler: Ee, onlar da tiyatroyu işlevsel açıdan ele alıp toplumun hizmetine koşarak yozlaştırmaktan sakınsalardı; sahnede halka ille de çarpıtılmamış doğru'ları göstereceğiz, yalanların cicili bicili kabuğunu parçalayıp içindeki dalavera tohumlarını gözler önüne sereceğiz saplantılarından vazgeçselerdi. Dolamışlar dillerine: gerçekti, gerçekçilikti... Ne gerçeği? Neyin gerçekçiliği? Yani — sözümona — sömürülenlerin, soyulanların, kıyılanların, ezilenlerin — onlara göre — gerçeği mi? Bu... bu, gerçek değil bi'kere.. Olamaz! Bu, olsa olsa, ancak solcuların çarpık görüşünden doğan sapık bir anlayış olabilir. Haddini bilen, sanatı her şeyin — hattâ insanın bile (!) — üstünde tutan bir tiyatroda böyle bir anlayışa yer yoktur. Tiyatro, tiyatroluğunu bilmeli, amacı araç yerine koymamalıdır. Tiyatro dediğin, zaten bütün gün düşünmekten düşünemez hale gelmiş vatandaşın karşısına çıkıp onu bunaltılarından, üzüntülerinden arındırmaya çalışmalı; yormamalı, hoşlandırıp neş'elendirerek ruhunun, toksinlerinden kurtulmasını sağlamalı; okşamalı onu, tatlı düşüncelerle hayallerden örülmüş bir âlemde dolaştırıp avutmalı; yerine göre gıdıklamalı, yerine göre de içindeki çıplak arzuların fitilini ateşleyerek bol bol eğlendirmeli, değil mi? Oysa ne görüyoruz? Tutturmuşlar, yok efendim, özgürlük sorunu, sömürü sorunu, bu böyle gitmez sorunu... İşte, memleketin hali meydanda: gırtlağına kadar soruna batmış! Biz onlardan kaçıp kurtulalım derken, gidip ağrıyan başımızı bir de bu, *sorunlar tiyatrosu*'na mı çarpalım yani?

Böyle düşünenlerin azınlıkta olduğunu, hem de çoğunun *etkili ve yetkili* kişiler olmadığını sanıyorsanız, aldanıyorsunuz derim. Osmanlı zaptiye kafası fesini çıkar-

mış, şapka giymiştir, olanca etkinliği ile aramızda dolaşmakta, gözlerini işimizden ve başımızdan eksik etmemektedir. Bir örnek daha mı istiyorsunuz? Buyurun.

Bir zamanlar, ortalıkta, «Bölge Tiyatrosu» diye bir lâf dolaşırdı. Nicedir unutuldu gitti. Ömrü olsaydı yaşardı gibisinden, gerçekleşebilseydi, gerçekten çok iyi olacaktı. Sahnenin ve sanatın o namuslu ışığı yurdun birçok bölgelerinde parlayacak, insanlarımızı aydınlatacaktı. Ama yağma yok! Köy Enstitülerini kurduk da başımıza neler geldi, gördük! Akıllı insan geçmişten ders alır. Bölge Tiyatroları, Köy Enstitülerinden daha mı az tehlikeli sanki? Bi'kere çok iyi bildiğiniz gibi, bölge, bölmek'ten gelir! Dahasını söylemeye gerek var mı? Sahnenin o namuslu ve güçlü ışığı ile karanlıkları delip böleceksin, o karanlıklarda yuvalanmış her türlü yalanın ve bağnazlığın üstüne bilincin projektörlerini çevireceksin, sonra da... Bağnaza kaçacak delik bırakmayacaksın! Olacak şey mi bu? Her şeyden ve herkesten önce, Kültür Bakanlığı buna izin vermez. O izin verse bile, kimi partilerin genel başkanları, böl-mek'ten gelen böl-ge başkanları, o başkanların yandaşları, öndeşleri, arkadaşları, karındaşları, omuzdaşları, kafadaşları, ayakdaşları o tiyatroyu basar, ışıklarını «Püf!» diye söndürüverirler. Bir tiyatro böyle kapanmazsa başka türlü de kapanabilir. Osmanlı zaptiye kafası ne güne duruyor?

Evet, «Kadın oyuncu bulunamadığı için Gaziantep Şehir Tiyatrosu kapanmış» tır. Cumhuriyet ise, elli ikinci yaşını doldurmuştur.

Hey, koca Atatürk! Başlattığın her güzel işi berbat edenleri görüp durdukça yokluğunun acısı içimizde katmerleniyor ve büyüklüğünü bir kez daha derinden ve dehşetle anlıyoruz.

ANADOLU'DA TÜRK SANAT OLUŞUMLARINI BELİRLEYEN TEMEL ETKENLER HAKKINDA BİR GİRİŞ DENEMESİ

Sezer Tansuğ

Anadolu'da Türk sanat oluşumlarını belirleyen temel etkenler konusunda ekonomik-toplumsal koşulların kısaca tanımlanmaya çalışıldığı önceki yazımız (Yeni Ufuklar, Şubat 1975 s. 27-36) yeni bir kentleşme olgusu ile birlikte yenilenen üretim dinamikleri içinde, ortaçağ İslâm feodal düzeninin Anadolu ayrıcalığına dikkati çekmeyi amaçlıyordu. Bu feodal ayrıcalık altında oluşan ilk değişimlerle yeni bir toplumsal örgütlenmeye doğru gelişen bazı sonuçlar da belirlenmeye çalışılıyor. Bir yandan yalnız *ahi* adı altında toplanan üretici lonca zümrelerinin toplumsal örgütlenmede seçkin bir işlev kazanışını belirtmekle kalmıyor, aynı zamanda erken Osmanlı aşamasının ana bir kuralı olarak tüm toplumsal-ekonomik sürecin «*bir unsurun diğerleri aleyhine geliştirilmesi*» ilkesine dayanışına da özel bir anlam ve ağırlık getirmeyi deniyorduk. Yönetimin örgütlenişi bakımından İslâm dünyası içinde Anadolu Türk ayrıcalığına dikkat çekilen yazıda özellikle dinsel dünya görüşünün kavranış tarzına ilişkin bazı ipuçlarından söz ediliyor, yönetici katlarla dinsel zümreler arasındaki ilişkilere de özel bir yer veriliyordu.

Osmanlı devletinin kuruluş olgusu kadar, imparatorluk karakterini belirleyen yayılışı da karmaşık bir süreci yansıtır ve önceki yazıda da belirlendiği gibi *düal (ikiliksel) oluşum mekanizması* gelişmede ana rolü oynayan diyalektik bir gerilim kazanır. Ancak gelişme ol-

gusunun başlıca problematiği, sanat biçimlerine yansıyan şema-nesnel ikiliğinin temellendiği her alt görünümde karşımıza çıkar. Central-decentral ikiliği olarak da belirlenebilecek sorun bu karşılıklı olguların sürekli izlenip, düğüm ve çözülme noktalarının sürekli saptanmasını gerektiren ilginç bir yapı bütünlüğü karşısında bizleri bırakır. Yukarda altı ilk çizilerek belirlenen ilkede diğerleri aleyhine geliştirilen, sözgelimi bir central ya da eşzamanlı (simültan) unsurun, ikinci olarak altı çizilen düal oluşum mekanizmasıyla uzlaştığı gerçeğine değinmek zorunluğu da vardır. Çünkü oluşum sürecinin her özelliği bir unsurun diğerlerine egemen kılındığı koşullarda bile bir karşıtlar dengesinin aranmış olduğunu gösterir.

Var olagelen İslâmî decentralisme'e Selçuk döneminde başlayan müdahalenin, Osmanlıda kesin bir anlam kazandığını görürüz. Ancak bu kesinleşen müdahale gelişme süreci içinde, bir nicelik olmaktan çok, biçimsel olguları alabildiğine değiştiren, hattâ gerçek anlamda yapısallaştıran bir niteliği oluşturur. Bu yüzden Osmanlı aşaması Selçuk'un bir devamı olmakla kalmaz, ondan tümüyle ayrılabilen bir görünüm bütünlüğü de kazanır. «Bir unsurun diğerleri aleyhinde geliştirilmesi» ilkesi bu yapısal olguda, bütünü belirleyen unsurların egemenliğini yarattığı ölçüde yeni baştan değerlenir.

Ancak bu basit ve yapıcı görünen ilkenin karmaşık yanı, İslâmî kavrayışın temsil edilmekte olduğu her noktada, bu kavrayışı sarsan bir rol oynamasıdır. Bu ilkenin İslâm dünyasına getirdiği yeni yorum dinsel kavrayışı nesnel zenginliklere kavuşturmakla kalmaz, onun kendisini dışa vurmak zorunda olduğu her biçim ve şemaya, alışılmadık bir dinamizmin değiştirip kıran gizli

ve yalın hareket sistemini de uygular.

Önceki yazının sonunda sözü edilen toplumsal-ekonomik ayrıcalığın ilginç bir görünümü, Malikâne-Divanî adı verilen iki başlı toprak mülkiyeti sistemi de Osmanlılığa özgü olarak belirlenmiştir. Gelenekler yönünden sistemin Suriye kaynaklarına bağlı oluşu Anadolu toprağında kazandığı dinamik anlamı değiştirmez. Bu yaygın ve kısacası miri ve özel mülkiyeti iç içe kapsayan sistem, tarımsal ekonominin temellerinden biridir. Rumeli'nde tamamen özel, serbest esasa dayanan bazı mülkiyet zorunluklarının zaman zaman müdahaleye uğramasında da bu iki başlı sistemin rol oynadığı ileri sürülür.[29] Malikâne-Divanî sistemi, bir yanda özel feodal karakteri korumuş olmasına karşın, reayanın köleliğini kabul etmemiştir. Sistem, sürekli bir denetim altında tutulmuş, ancak ayana bırakılan, kontrol altındaki mülkiyet hakkının, giderek devlet yönetimine ve orduya sızan ayan tarafından kontrol ve denetim mekanizması zayıflatılmıştır. Ayanın sipahilerle reayaya karşı anlaşması sonucunda devlet timar sistemini güçlendirerek askerî mülk sahipleri aristokrasisine önem vermiştir. Ayrıca malikâne-divanî mülklerinin ilgası yerine mülk sahibine savaşta orduya katılma yükümlülüğü koyarak, tam malikâne sisteminin tam sipahi timarına dönüşmesini de sağlamıştır.[30]

Osmanlı devleti sorunuyla Bizans toprak mülkiyetinin esasları arasındaki ilişkilerde Bizans'ın yerini yeni bir üretim dinamiğine bırakmak zorunluğuna ilişkin satırları anımsamakla yetinmek ve bu bağıntılara daha büyük bir güçle mimarlık ve sanat oluşumları vesilesiyle değinmek gerekir.

Türklerin Anadolu'ya askerî güçlerinin yardımıyla

yerleşmeye başladıkları 11 yy. sonlarından önce, İslâmlaşan bir düşünce yaşamına girdikleri gerçeği Asya ve Anadolu kıyaslamaları içinde daha kesin bir anlam kazanır. Çok sıkı bağıntılar içinde olmakla beraber Ahmet Yesevi'nin kuru, didaktik öğretisi ile Yunus Emre'nin coşkun mistik duyarlılığı arasındaki ayrımlar, burada olanak bulunamasa da ayrıntılara girilmeyi gerektiren bir önem taşırlar.[31] İslâmlaşma süreci içinde daha da temelden sorunların karşımıza çıktığı Kök-Türk paganizminde, bu sürece yardımcı olduğu söylenebilecek bir çeşit monoteizmin doğuşuna da dikkat çekilmiştir. Hakanın Göktanrıdan doğduğu ve egemenliğin göksel bir orijine bağlı sayıldığını Kök-Türk ve proto-Bulgar ortak han unvanları belirler: «tengri teg tengri yaratmış, tengri teg tanrıda bulmuş» (Khan par Dieu, semblable à Dieu).[32] Kök-Türk hakanı Kültegin'in ölüm kaydına... «ama sonsuz olan yalnız Gök ve Zamandır, insanoğlu ölümlüdür» tarzında rastlanmış olması[33] Anadolu düşüncesinde Çarhname yazarı Ahmet Fakih'in diliyle «Yaratılmış cemi i öliserdir — Kalısardır heman ol Ferd u Rahman»[34] biçimine dönüşen bir ilintiyi ortaya koyar.

Uygurlarda sevap tevcihi amacıyla diktirilen Balbal taşları ya da yazdırılan budist kitaplarla Müslüman Anadolu'daki mevlit duası arasında da birtakım ilişkiler kurulagelir.[35] Anadolu İslâmlığı içinde şamanizm kalıntılarından sözeden araştırılarda da bu süreci doğrulayan pek çok belgelere rastlanır.[36] Ancak bu ilişkiler dizisi önyargılı abartmalardan uzak tutulmalıdır. Çünkü Anadolu - Türk insanı, tüm etkenler sentezine egemen olabilen, farklı bir yaratma ve biçimlendirme istemine sahip, yepyeni bir insan varlığıdır.

Müslüman Anadolu Türklüğünün Tanrı ve insan

kavrayışı yönünden kendine özgü, varlık alanları kesinlikle belirlenmiş yaklaşımında ünlü İslâm düşünürü Muhiddini Arabi'nin etkin olduğu hesaba katılmalıdır. Bu etkinlik bizi bir yandan Plotinus düşüncesiyle bağıntıya soktuğu kadar bir yandan da Anadolu düşünürü Sadreddin Konevi'ye ulaştırır. Muhiddini Arabi, Füsus ül Hikem'de Tanrı ve insan varlık alanlarını birbirinden ayırmak eğilimindedir.[37] Muhiddin Arabi'yle çok yakın ilişkisi olan Konevi'de ise «Tanrının bâtını insanın zahirinin aynısı» temel düşünceyi oluşturur. Bu da Konevi'nin Tanrı ve insan varlık alanlarını kesin olarak birbirinden ayırt ettiğine kanıt sayılmıştır.[38]

Düşünce zincirinin temellendiği kaynaklar Plotinus'un Enneadlarına değin uzanır. Ancak Plotinus vizyonuyla İslâmî vizyon arasındaki bağıntılar Hallac'ın «Kendinize döndüğünüz yerde Tanrıyla karşılaşırsınız» sözüyle yorumlanmıştır. İnsanın mistik bir akt ile, Plotinus vizyonu uyarınca, kendi kendisinin dışında kalma zorunluğu bir «décentrement» ın gerçekleşmesidir.[39] (Bu décentrement zorunluğudur ki sanatçıyı normal perspektif kuralları ihmal ederek, tüm peysajı objenin merkezi üstünde merkezleştirmeye yöneltir) Anadolu tasavvuf felsefesindeki Vahdet ilkesinin Plotinus'taki karşılığı ise, bu filozofun felsefeyi metafiziğe dönüştürerek insanla maddenin çokluğu arasındaki birliği amaçlamasıdır.[40]

İkiliksel bir kavrayış mekanizması içinde Birliğin üstün bir amacı oluşturması Anadolu mistik davranışı için de karakteristiktir. Ancak düşünsel ve nesnel alanların kaynaşma süreci Birlik kaygısının gözetiminde gerçekleşir ve biçim istemine yön veren etkenlerden birini de bu oluşturur.

Çok daha sonraları 17. yy. düşünürü İsmail Hakkı Ruh ül Beyan'da çekirdek ve ağaç simgeleriyle Tanrı ve varlıklar arasındaki ilişkilere değinip ...«her nesnenin sırrı bir mahalle bağlı olduğu malûm oldu ve her müfterik bir yerde toplandı. Nitekim dairenin sonu evveline birleşir. Zira emri vücut devridir, hatti değil» diyor[41] İsmail Hakkı ten ve can ilişkisini de «biribirlerinin min vechin aynı, min vechin gayridir» deyimiyle belirlemiştir.

İsmail Hakkı düşüncesi, Plotinus vizyonuyla bağıntısı kurulan ortaçağ mistik İslâm vizyonundan çok farklılaşmıştır. Bu farklılaşmanın décentrement zorunluğuna kesin bir merkezleşme bilincini katış doğrultusunda bulunduğu söylenebilir. Nitekim İsmail Hakkı düşünüsünün dinsel kavrayışını somut, hatta yer yer grotesk imgelere dönüştürmesi ayrıca dikkat çekicidir. Ünlü Massignon'un İslâm biçim yaratma yöntemleri arasında Anadolu gelişmesinin ayrıcalık sırlarına yanaşamamış olması, tüm İslâm dünyasında sonuna dek İslâmî décentrement'ın ortaçağlar esprisini sürdürmüş olduğu inanç ve kavrayışına dayanır. Massignon yalnız Osmanlı sentezi sorunundan değil, bunun başlangıç olgularına tanık olunan Anadolu Selçuk sorunundan da uzakta kalmıştır.[42]

İslâm dünyası içinde başlıca üç büyük dil, bu dünya görüşüne yorumlar getirmek yolunda etkinlik kazandılar. Arapça ve Farsça yanında Türkçenin İslâm olgusuna katılışı tümüyle özgün bir yol izler. Türk dilinin Asya kesiminde ortaya koyduğu sorunlardan binlerce fazlası Anadolu'da belirir ve dilin yeni bir çevrede yeni bir kültür oluşumuna, kendi koyduğu engelleri de aşan dinamiği ile karşılaşılır. Çarhnameden Gülşehri mesnevisine, Düsturname i Enveriye değin erken Anadolu Türk-

çesinin yalın kullanımı, yazarları zaman zaman, dilin kaba saba yetersizliğinden yakındıran özellikler ortaya koyar[43] 14 yy. başlarına kadar mesnevi tarzının gazel ve kaside gibi daha çok hüner ve dil kıvraklığı gerektiren türlere yeğlenmesinde İslâm vezinlerini dilin yapısıyla uzlaştırma zorunluklarının bulunduğu belirtilir.[44]

Toplum-ekonomik alandan tezyini ve fonksiyonel sanat biçimlerine kadar kültür yapısının yeni oluşumuna ilişkin her plânda dilin geçirdiği serüvenler aynı yöndedirler. Göçebe destanların (Oğuz Kağan) hayvan dünyasına gösterdiği ilgilere karşılık İslâmlaşan destanlarda (Dede Korkut Kitabı) tarımsal üretimin bir zorunluğu olarak bitki dünyasına yönelen imgelem,[45] dili yeni baştan yoğurmaya başlamıştır. Yalnız biçimler sözlüğünün değil, dil sözlüğünün de ayrıntılı bir arınma, değişme tekniğiyle yoğrularak yeni yeni anlatım aşamalarına ulaştığı bir gerçektir. Anadolu'ya özgü halk tasavvuf edebiyatının yalın sözcükleri ve somut imgelemiyle yetinilmeyip Osmanlıca adı verilen üst kültür dilinin Türkçede eriştiği değerlerde tümüyle kavramak gereklidir.

İncelemenin Anadolu sanat oluşumlarını, biçimsel yaratışlar düzeyinde ele alan bölümlerinde tüm bu sorunlara yeniden dönülmesi zorunludur.

NOTLAR

1 - 5 *Köprülü, M. F. Ortazaman Türk Feodalizmi TTK Belletini 20 (1941) s. 314 - 334.*

6 - 10 *Taeschner, F. İslâm Ortaçağında Fütuvva Teşkilâtı İktisat Fak. Mce. c. 15.*

11 - 12 *Köprülü, M. F. Osmanlı Devletinin Kuruluşu TTK 1959 Ankara, s. 52 vs.*

13 – 16 *Lewis, Bernard, Devlet Müessese ve Telâkkileri Üzerinde Bozkır Ahalisinin Tesiri, İslâm Tetk. Enst. Derg. c. II, cüz 2 - 4, s. 209 - 223.*

17 *Vasiliev, Byzantium s. 308 - 325.*
F. H. Marshal, Byzantine litterature (Byzantium s. 221 - 251).

18 – 24 *Köprülü M. F. Osmanlı Devletinin Kuruluşu TTK 1959.*

25 – 27 *Barkan, Ö. L. Türkiye'de Toprak Meselesinin Tarihi Esasları, Ülkü Mec., Sayı 60 - 63 - 64.*

28 – 30 *Barkan Ö. L. Malikâne-Divanî Sistemi THİT Mec. (1932 - 39) s. 119 - 184.*

31 *Köprülü, M. F. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Yayını, Ankara 1966.*

32 *Köprülü M. F. Proto-Bulgar Hukukuna Dair Notlar THİT Mec. (1932 - 39) s. 1 - 6.*

33 *Ligeti, Bilinmeyen İç Asya İstanbul 1945, s. 205.*

34 *Ahmet Fakih, Çarhname (yay. M. Mansuroğlu) İ. Ü. Ed. Fak. Yay. 684, İstanbul 1966.*

35 *Tekin, Şinasi, Uygarlarda Sevap Tevcihi ve İslâmlıkta Mevlit Duası, Türk Dili ve Ed. Derg. XII, İstanbul 1963, s. 233 - 245.*

36 *İnan, Abdülkadir, Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları, İlâh. Fak. Der. IV, Ankara 1952, s. 19 - 36.*

37 *Muhiddini Arabi, Füsus el Hikem (çev. O. N. Gençosman) MEB yayınları.*

38 *Keklik, Nihat, Sadreddin Konevi Düşüncesinde İnsan, Kader ve Ahlâk, İslâm Tetk. Enst. Der. s. 65 - 80.*

39 *Massignon, L. La Vision Plotinienne et L'Islam, Cahiers Archéologiques, c. I, 1945 (1961), s. 35 - 36.*

[40] *Grabar, A. Plotin et les Origines de L'esthétique Medieval Cah. Arch., c. I, 1962, s. 20 - 34.*

[41] *Aynî, Mehmed Ali, Türk Azizleri I (İsmail Hakkı) Ruh ül Beyan Müellifi, İstanbul 1944.*

[42] *Massignon, L. Les Méthodes de la Réalisation Artistique des Peuples de L'Islam Syria, c. II, 1921, s. 47 - 53.*

[43 - 44] *Sedit Yüksel, Işkname (Mehmed) Ankara 1965. s. 2 (Hoca Mesud'dan) s. 10 (Hurşitname çevirmeni Şeyhoğlu'ndan) s. 11'de gene Şeyhoğlu'ndan örnekler. s. 13'de mesnevi sorunu hk.*

[45] *Kaplan, M. Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aeltler, Jean Deny Armağanı, 1958, s. 135 - 161.*

o

BİZE GELEN ESERLER

o *İnsan Nasıl İnsan Oldu* (İnceleme): M. İlin - E. Segal. Çeviren: Ahmet Zekeriya, Hür Yayınevi, 2. basılış, İst. 1975, 2 cilt, tanesi 25 TL.

o *Davranışlarımızın Kökeni:* Dr. Serol Teber. Sorun Yayınları: 2, İst. 1975, 30 TL.

o *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (830 Türk Edebiyatçısının Hayatı ve Eseri, ilâveli 8. baskı): Hazırlayan: Behçet Necatigil, Varlık Yayınları, İst. 1975, 25 TL.

o *Gerçek Yasa* (Roman): Bekir Fikri Emek. Varlık Yayınları, İst. 1975, 10 TL.

o *Mutlu Olmak Sanatı:* Alain. Çeviren: Muzaffer Reşit, Varlık Yayınları, 6. baskı, İst. 1975, 10 TL.

o *Cemile* (Romna): Orhan Kemal, Varlık Yayınevi, 5. baskı, İst. 1975, 15 TL.

o *Küçük Lord:* F. H. Burnett. Çeviren: N. T. Yaloza. Varlık Çocuk Kitapları, 4. baskı, İst. 1975, 5 TL.

TİYATROMUZUN BOYUTLARI YA DA SOYUTLARI

Hüseyin Erdem

Ertem Galerisi'nde toplanmışlardı tiyatromuzun asları, oyuncusu, oyun yazarı, eleştirmeni, veriştirmeni ve de «teorisyeni» ve birazcık da seyircisiyle, heveslisiyle. Saydıklarıma bakarak, sanmayın ki sayıları çoktu; inanın hepsi elli kadar yoktu. Ben de meraklandım, eski bir oyuncu olarak gideyim dedim. Nicedir uzak kalmıştım, «Devrim İçin Hareket Tiyatrosu» eylemi durduktan bu yana, tiyatro ile ilgili toplantılardan.

Efendim, «yüksek» ve «Seviyeli» teori mi ararsınız, «epik tiyatro», «dramatik tiyatro»; ikisini çatıştırma, dinleyenlerle anlatanları atıştırma mı demeyin gitsin. O büyük, kendi var aslı yok, «teorik» laflar... Sindirilmemiş, âdeta kusarcasına ortaya atılan «pek yüksek» görüşler...

Sanırsınız, muzip bir oyun yazarı bir oyun yazmış adı «Türk Tiyatrosunun Boyutları». Ve pek boyutlu oyuncu, yazar, oyunbaz, eleştirmen de oynuyor bu oyunu. Ama oyun değil bir maskaralıktı bu sahnelenen.

İnanın dostlarım, küçük dilinizi yutardınız, bu «tiyatro sosyetemizin» bırakın tiyatronun boyutlarını, tiyatronun kendisinden de pek habersiz «açık oturması» karşısında.

Önce bir kavram kargaşası vardı sonuna dek, zaman zaman yanıp sönen ışık gibi, belli, yaklaşık saptamaların dışında. Bir sürü soyut, ayakları havada «laf salatası». Çok sayıldı, sıralandı «işçi sınıfı ideolojisi», «işçi tiyatrosu», «epik tiyatro», «dramatik tiyatro» gibi kavramlar.

Bu arada boğuntuya, gargaraya getirildi asıl konu. Kuşkusuz bu kavramlara ve bunların tartışılmasına karşı değiliz. Anlamı verilerek, yapılacak bir tartışmada yerini almışsa bunlar, eğiliriz önünde. Ama görüldü ki, kavramlar paravandı. Bunların ardına gizlenip, bir şey söyleyemedi yada söylemediler, tartışmacılarımız; bol bol sayıp yinelemekten başka, bu kavramları.

Konu, «Türk Tiyatrosu'nun Boyutları» idi. Ama, sanırım yapılan konuşmalarda, bir iki yaklaşım dışında, pek dokunulmadı konuya her nedense. Daha da ileri, sanki özellikle uzaklaşıldı konudan ve her biri ayrı telden, bildiklerini sıralamaya başladı, kırık dökük ve acıklı.

Yapılan konuşmalar, konu adının «iddialı» olmasına karşın, gündelik bir gazetede, yüzeysel haber niteliğinde bile olamayacak düzeyde, derme çatma, aktarma, ordan burdan abartılmış düşüncelerin kırıntılarıydı çoğunlukla. Özgün değildi.

Konuşanların çoğu, alçak gönüllü olmaya çalışmalarına karşın, her biri sözcülük ettiğini sandığı görüşte pek astığı astık, dediğim dedikti. Yetenekli gençlerden ve onların olumlu çalışmalarından da söz edildi bu arada.

Bir de, «tiyatro adamlarının yetişmediği» çok yakınılan bir sorundu. Kala kala «günahları ve sevaplarıyla» bir Muhsin Ertuğrul kaldı. «Allah selamet versin» Türk Tiyatro'suna.

Sakın ola, öyle sizin sıraladığınız anlamda bir tiyatro bilgim olduğunu sanmayın. Bir zamanlar «Devrim İçin Hareket Tiyatro»sunda isimsiz çalışanlardan biriydim. Tiyatromuzun çalışmaları, yanlışları ve doğrula-

rıyla eylemsel ve kuramsal sonuçlarıyla herkesin eleştirisine açıktır.

Dileriz, belki iyiniyetli ama bu tür savruk, dağınık, sorumsuz, başıbozuk toplantılar artık daha özenli ve sorumlulukla düzenlenir ve silinir bu ayıp alnından tiyatromuzun. Tiyatro düynamızdaki sosyalist olmasa bile, ilerici, yurtsever eğilimdeki çabalar böyle yanlışları yenebilecek güçtedir, olumlu çalışmalarıyla.

GENEL HASTALIK

Tiyatro alanındaki bu örnek her alanda görebileceğimiz genel hastalığın sonuçlarından biridir sadece.

Şu söylenebilir ki, genel olarak, dumanlı havayı seven kurtlar dolanıyorlar ortalıkta; politikasında, sanatında, edebiyatında. Politik bir örgüte sorumluluk duymaları bir yana, savunur göründükleri ilke ve görüşlere bile bağlılıkları yok bu «pek özgür» kurtların. Yoksa böyle solu sollamazlardı kurtlar her alanda başıboşça. Şunu bilmek gerekir ki, sol adına bu başıboş tutum, öncelikle sağa hizmete götürür kurtlarımızı.

Yurdumuzda yükselen devrimci birikim, hızla kendisini duyuruyor. Bu birikim toplumun her alandaki açlığının yansımasını bulduğu bir ortama da yol açıyor. Bu ortamda, politik alanda, edebiyat alanında, çeşitli sanat alanlarında Marksologların, şişirilmiş düzmece yazar, şair ve eleştirmenlerin boy attığını görüyoruz sürüsüne bereket. Bu düzmecelikten kaynağını alıyor yozluklar.

İşçi sınıfının politik bilinci, güçlülüğünü her gün daha bir gelişerek kanıtladıkça, dağılacak bu sisli hava, kimin kurt kimin kuzu olduğu görülecektir. Görülmeye başlandı da.

TARZAN GİBİ...

Nejat Soyer

Tarzan'ı tanır mısınız? Ama, filmlerin o yapmacık, yapay Tarzan'ını değil, kaslarını şişirip beline bir post parçası bağlayıp, ağaçlarda çığlık atan, sarmaşıklardan süzülen Tarzan'ı değil.

Manisa Tarzanı bu. Bir zamanlar kentin sevgilisi ve simgesiydi. Sadece onu görmeye gelen bile vardı Manisa'ya; yanyana fotoğraf çektirirlerdi gelenler...

Öleli çok oluyor. Kimdi, kimin nesiydi, kesinlikle bilen yok. Bir aşktır, derlerdi, onu böyle dağbaşında bir başına yaşatan. Arabistan'dan göçmüş, savaşmış derlerdi. Madalyası vardı, bayramlarda çıplak tenine çaprazlama bir kırmızı şerit geçirirdi, madalyasını taşıyan.

Dağda, bir başına yaşardı. Evde filan değil, düpedüz bir kale kalıntısında, mağara gibi bir yerde. Yazın, o boğucu sıcağında ve kışın ne yapacağı belli olmaz soğuğunda hep orada yaşardı, yarı çıplak. Bir şort, hepsi buydu giysilerinin. Kışları ayağına bez ayakkabılarını geçirirdi; eskiden bunu giymezmiş, sonradan edinmiş. Öyle şişkin, şişirip gösterecek kasları yoktu ama, bir dirhem fazla yağ da yoktu. Her gün öğleyin, saat on ikiye pek az kala kentte dolaşırken görürdünüz onu. Birkaç dakikada dağa tırmanır, saat on ikide topu patlatırdı. Bu top sesi kadar dağa çıkışını izlemek de şaşırtırdı, yabancıları.

Bir doğa sevgisi vardı içinde, yemyeşil bir kent yapmıştı Manisa'yı. Mevsimine göre ya ağaç dikerdi ya da ağaç budardı. Nedendi böylesine yalnızlığı, içine mi dönmüştü iyice, dost mu bulamamıştı? Bilen yok.

Küçüktüm o zamanlar. Tarzan gibi olmak, bence serüven içinde yaşamak demekti. Oysa, öyle serüven dolu değildi günleri. Sakin, durgun bile denebilirdi. Bahçede, elimde hortum, sözümona çiçek suluyordum. «Öyle olmaz delikanlı!», Tarzan amcaydı yanımdaki, ne zaman gelmişti, nereden gelmişti hiç duymamıştım. Gülen, ışıl ışıl gözleriyle bakıp «çiçek sularken böyle sert sert, dibine verme suyu. Ağaç sulayabilirsin böyle.», sordu sonra, «ağaçları çiçekleri seviyor musun?». Yanlış iş yaparken yakalanmanın o çocukça utancıyla ne dedim bilmiyorum. O, sadece, «sev sev ama, hem iyidir hem kötü çiçecek sevmek» dedi ve döndü gitti. Ne demek istediğini o zamanlar analyamamıştım ama, bu sözler de aklımdan çıkmadı.

Yolları genişletilecekti kentin, beton, asfalt olacaktı. Öyle ya, «kalkınıyordu» kent. O anayol iki taraflı, sık ağaçların gölgeleriyle serinler, şenlenirdi. Tarzan dikmiş, bakmış büyümüştü onları. Kestiler ya da kökünden söktüler Tarzan'ın ağaçlarını. Ağaçların köklendiği günlerdeydi. Hiç unutmam bu görüntüyü: Ağaçları sökülürken Tarzan, gözleri dolmuş, donmuş kalmıştı, karşı kaldırımda. Sonra koştu, yardım etmeye başladı ağacı sökenlere. Kimbilir belki, kırılmadan zedelenmeden sökülmesini sağlamak için. Orada, karşı kaldırımda duruşu... Bir süre sonra öldü, «hastaydı» dediler, «ecel» dediler; ama ben, «ağaçlara çok üzüldü!» diyenlere inanırım, nedense.

Peki, bunca söz etmek niye Tarzan'dan, kime ne? Doğru ama, o sözünü, ağaçların söklüşünü izleyişini ne yapmalı? Bir şeyler düşündürür bana: «Hem iyidir, hem kötüdür çiçekleri sevmek». Ne demek bu? Yoksa, çiçekler, ağaçlar seni çevrenden, insanlardan koparmıyorsa

iyidir; koparıyorsa kötüdür, demek olmasın? Ya da, doğaya bağlanmak, insanlardan kaçmanın bir yoludur, demek mi istemişti?

Asıl kafama takılan, «fotoğraflaşan», onun, o duruşuydu ağaçları sökülürken. Öldürülen çocuğunu izleyen bir baba gibi. Kitapları ya da resimleri yakılırken sanatçısına bunu gösterseniz ne yapar, neler düşünür onun gibi. Bir başına, yandaşsız, eli ayağı tutulmuş... Bir yanda üniformalı, eli kazmalı kürekli görevliler, öte yanda yapayalnız, yarı çıplak, çaresiz biri... Yalnızdı Tarzan, tanıyanı bütün bir kentli iken yalnızdı. Yüzüne gülünmüş, sırtı sıvazlanmış, alkışlanmıştı. Ve ağaçların köklenmesine karşı çıkarken haklıydı; ama, hiç gereği yokken, yapılacak bir yığın iş varken kentin yollarını genişletmek, bizim «kalkınma hamlelerimizin» başında gelirdi, ne bilsin! Haklı olduğunu da kimselere anlatamamış, «haklısın ama ne yapalım» sözünü işitmişti, hangi kapıyı çalsa. «Hem iyidir hem kötüdür çiçekleri sevmek» derken, dağbaşında bir başına yaşamayı seçerken; yaşamındaki acı bir deney miydi nedeni? Aynı yalnız kalışı daha önce de yaşamıştı belki...

«Tarzan gibi olmak» diyorum, bir insanın savunduğu yerde yalnız kalıvermesine. Zora düşünce dostların çekilip gitmesine. Bir şey vardır, yanlıştır apaçık. Çıkar gösterirsiniz yanlışlığı, sakat olanı; bir de bakarsınız yanınız yöreniz bomboş, bir başınıza kalmışsınız. Belki başlarda, bir iki yandaşınız olduğu halde, sonradan hepsi bir şeyler ileri sürüp tüyer. Kimi «pek de yanlış değil» der, kimi «karşı çıksak ne değişir» der; ama, çoğu bir küçücük çıkar uğruna dönmüştür. Boşunadır savunmanız, bir başınıza kaldığınız sürece.

Suç, yalnız kalmanızın bir başka nedeni kendinizde

de olamaz mı? Sorunu, yanlışlığı genele ulaştıramamış; bir başka deyişle, çoğunluğun malı durumuna getirememiş olamaz mısınız? Böyle olunca yalnız kalmak en doğal sonuçtur. Ya da bu yanlışlık, bu sakatlık sizden başka pek az kişinin sorunu olmaktadır. Bir de şu var: «Belâlı, dertli» bir konudur, üstüne gidecek olanın anasını ağlatan türden. Böyle bir sorunla uğraşmak için kişide bazı özelliklerin bulunması gerekir.

Nedir, insan için sorunlar, yanlışlıklar kendisini doğrudan ilgilendirmese bile, onların üstüne gidip savaşmak bir görevdir. Yalnız kalsa bile, yenilgi kaçınılmaz olsa bile caymak, insanın kitabında yazmamalıdır. Böyle birine yandaş olmak, bir başka insanlık gereği... Ancak, bu sorun ortadan kalktığı halde, yanlışlık düzelttiği halde, «yanlıştır» diye direnmek de bağnazlığa kaydığımızı gösterir...

«Tarzan gibi olmamak!»... Belki insana, yeryüzünde en büyük mutluluk...

o

BİZE GELEN ESERLER

o *Hazreti İbrahim* (Oyun, 2 perde): Aydın Hatipoğlu. Habora Yayınları: 152. İstanbul 1975, 10 TL.

o *Merzifonlu Şeyh Abdürrahim Rumî:* Berin Taşan, İzmir 1975, 15 TL.

o *Troçkistler Gençliği Nereye Götürüyor:* Mikhail Basmanov. Çeviren: Aptullah Seçen. Ürün Yayınları: 9, İst. 1975, 8 TL.

ORHAN VELİ KANIK
HALKI SEVMEKTEN SANIK
RAKI ŞİŞESİNDE BALIK

Osman Serhat Erkekli

Orhan Veli deyince, Orhan Veli gibiler geliyor aklıma. Halkı sevmekten sanıklar, rakı şişesinde balıklar... Neyzen Tevfik geliyor, Fikret Mualla geliyor, Sait Faik geliyor, geliyor oğlu geliyor... Halkı sevmekten sanık olanlar, bazen rakı şişesinde balık da oluyorlar. Hepsinin de kefeni kan, kefeni boş kâğıt, kefeni boş tuval. Kelebekleşip dolaşır kalemleri, fırçaları toprakları üstünde; konamaz kefenlerine. Bir de, Orhan Veli'yi sevmeyenler geliyor aklıma, O'nun gibileri sevmeyenler, kendi gibileri yalnız kendilerini sevenler. Ne demiş onlardan biri; Nâzım, toplumcu şiire karşı olan Garipçileri insafsızca hırpalamışmış, bir mektubunda onlardan sözederken, şairliğin bir yürek işi olduğunu belirtmiş, daha da ileri gitmişmiş. Hele;

ve Orhan Veli'yle karşılaşırken
Urumeli Hisarı'ndan gelir o
ve telli kavağa benzer Orhan'ım
yüreciği delik deşik onun da

diyen Nâzım Hikmet, demek Orhan Veli için, yüreksiz demeye getirmiş. Kendisi için üç gün açlığı tadan Orhan Veli için, bir öyküsünde «Bense Nâzım Hikmet'i severim» diyen Orhan Veli için, yazılarında kendisinden övgüyle sözeden ve hattâ kendisini etkileyen Orhan Veli için.

Ya Türk Yazının en iyi örneklerinden olan şiirleri... Onlardan birini;

Gemliğe doğru
Denizi göreceksin
Sakın şaşırma

şiirini okumama karşın; Gemliğe doğru denizi gördüm ve şaşırdım. Yazılmadan önce yaşanılan, yazıldıktan sonra yaşanılacak ve Gemlik yöresiyle, deniz yok olsa da yaşayacak bir şiirdir, Orhan Veli'nin bu en iyi şiiri. Kendi şaşırması bir yana, birdenbire denizle karşılaşılan bir yol dönemecinde yaşanılan ve yaşanılacak bir anı şiirleştirmiştir Orhan Veli. Denize kıyısı olmayan bir yerde okunmasıyla, olan bir yerde okunması, denizcinin, denizden uzaklaşanın, denizi görmesi yakınlaşanın ve denizi hiç görmeyecek olanın okuması ayrı sonuçlar doğurur.

Ya Orhan Veli'den anılar, acı tatlı bir sürü anı... İşte onlardan biri; yağmur yağıyor, Orhan Veli'nin üstünde ceket var, belki o da yok, saçak altından yürümeye çalışıyor. Durumundan zengin olduğu anlaşılan bir adam, şemsiyesi ve paltosu olmasına karşın; Orhan Veli'ye bir omuz vurup, yana iter ve saçak altından kendisi geçer. Bu olayı sık sık anlatan Orhan Veli'nin «Beni bu güzel havalar mahvetti» dediğine bakmayın, Orhan Veli'yi kötü havalar da mahvetmiştir. Hele emektar yağmurluğunu temizleyiciye verdiği günler... Yağmurluğu emekliye ayrıldı. Hiç emekli olmayan bir şiir emekçisinin yağmurluğuydu o. Bir birlerini taşıdılar Orhan Veli ve yağmurluğu...

Şimdi, kendi değil, ama şiirleri dolaşıyor; kent kent,

kaşaba kasaba, köy köy, hem de yayan değil. Garip akımı, Garip olayı, Garip şiiri değil; Orhan Veli akımı, Orhan Veli olayı, Orhan Veli şiiri deniyor artık. Şiirleşen Orhan Veli'nin başarısı, Orhan Veli'leşen şiirdir. Şiirlerim, Orhan Veli'nin öldükten sonra yazdıklarıdır. Evrene gözünü serip, şiirin özünü veren Yunus'un Orhan Veli'ye gerdiği yüz, içimizden birine gerili şimdi.

Şunun bunun boy boy hanlar diktiğini gördükçe;

Handan hamamdan geçtik
Gün ışığındaki hissemize razıydık;
Saadetinden geçtik,
Ümidine razıydık;

diyen Orhan Veli'nin, tek bir gömütte, anasıyla, babasıyla, kardeşiyle birlikte yattığını düşünüyorum da... Üstelik; gömüt taşında, salt Orhan Veli'nin adı, doğum ve ölüm tarihleri olmasına karşın... 1914 - 1950 bizim için Orhan Veli'dir. Ya sizin için? Orhan Veli'ymiş, hep sevmiş Rumelihisarı'nı. Cerrahpaşa'yı da severdi zaman olsaydı. Canlanış gününde herkes el sallarken sudan rakı şişesinde Orhan Veli kocaman...

Hoş geldin Orhan Veli. Hoşçakal Orhan Veli. Bitmeyen bir yolcu ediş bu Orhan Veli'yi. Şiir gibi bitiyor Orhan Veli, yani bitmiyor.

Orhan Veli'yi, O'nun gibileri sevmeyenler, kendi gibileri, yalnız kendilerini sevenler, yine O'na, O'nun gibilere kara çalmak için okudunuzsa bu yazıyı; tuh size! Size yuh!

ÇAN YAYINLARI

1. BU CENNET BU CEHENNEM
   Denemeler
   Vedat Günyol
   15 TL.

2. DEVRİMİN BAĞRINDAN
   Robespierre
   Çev.: V. Günyol
   10 TL.

3. MARKSÇILIK VE BİLİMSEL DÜŞÜNCE
   Laurent Schwartz
   Çev.: V. Günyol
   10 TL.

YENİ UFUKLAR
P. K. 1034
Karaköy - İstanbul.
adresinden isteyiniz.

YENİ UFUKLAR : Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol. Yönetim yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: YENİ UFUKLAR, P.K. 1034, Karaköy, İstanbul, Telefon 27 49 74, Yıllık abonesi: 90 TL., altı aylığı 50 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır, İlân: Kapakta santimi 150 TL., sayfalarda 75 TL.

Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. - İstanbul

Fiyatı: 7.50 TL.